

БІЛОРУСЬ.

БІЛОРУСЬКИЙ ТЕАТР.

Білоруський театр заснувався літ 10—12 тому назад серед народницької молоді мійських окраїн і зразу попав під вплив дрібно-буржуазного руху. Розвинулись на революційний не міг з-за царських утисків.

Тепер з НЕП'ом, театр зане-пав за браком коштів і відсутністю платоздатного глядача. Непмани й ин. «публіка» вимагає міщансько-буржуазного репертуару, тому йде в російський чи єврейський театр. На щастя, білоруси такого репертуару ще не мають. Питання ці були зачеплені на суді над

театром у м. Мінську, що відбувся в квітні місяці ц. р.

БІЛОРУСЬКО-ЛИТОВСЬКИЙ
СТАТУТ.

Білоруська Державна Університетська Бібліотека збагатилася важнішим і рідким пам'ятником білоруського друку «Литовським Статутом», видання 1588 р.

Цю коштовну книгу бібліотека здобула од білоруського етнографа А. П. Сайунова. Крім цього, придбано всі твори Сайунова, що відносяться головним чином до Вітебщини та Полоцьку.

(«Савецькая Беларусь» № 75, од 6/IV. 1923 р.)

РОСІЯ.

ВСЕРОСІЙСЬКИЙ СОЮЗ
ПИСЬМЕННИКІВ.

Всеросійський Союз письменників відзначив соте (100-е) зібрання своїх членів, на якому читали свої оповідання: Ів. Новіков, І. Є. Зозуля; поезії — О. Мандельштам, С. Парнок, А. Лейскеров, К. Большаков і П. Родімов. З доповіді секретаря правління А. Соболя видно, що з 1-го січня 1921 р. тут виступали зі своїми новими творами такі письменники: Б. Зайцев, Ф. Сологуб, В. Вересаєв, Ів. Шмелєв, Ів. Новіков, Г. Чулков, М. Осоргін, Євг. Замятін, Ю. Сльозкін, С. Разумовський, Григорієв-Батрашкін, М. Пришвін, Н. Русов, В. Волкенштейн, П. Муратов, В. Язвіцький, Вл. Лідін, Б. Пільняк, Л. Лунц, К. Федін, М. Слоніський, Вс. Иванов, Н. Нікітін, С. Буданцев, П. Романов, Н. Бромлей, М. Козирев, А. Триштанов, Ал. Соболев, Є. Зозуля, Л. Остроумов, А. Глоба, Л. Карпов, А. Окулов, В. Катаєв; поети: Н. Асеев, С. Клічков, П. Орешин, П. Антокольський, Б. Пастернак, Р. Івнев, С. Соловйов, С. Парнок, Ан. Бєлий, Ал. Блок (в останній приїзд до Москви), Вл. Ходасевич, М. Цветаєва, К. Большаков, Гумілев, Ал. Ліпскеров, Ю. Верховський, Н. Ашукін, Г. Шенгелі, і критики: Гросман, Цявловський, Гер-

шензон, Бердяєв, Чєшихін-Вітрінський, Д. Благой, Лаврецький, Б. Сакулін, Львов-Рогачевський, Я. Браун, К. Чуковский, Б. Грифцов, Мих. Столярєв.

За час з 1-го січня 1921 року по березень 1923 року було влаштовано вечорі, присвячені пам'яті Короленка, Блока, Достоевського і вечір Б. Зайцева.

В помешканні союзу влаштовували свої вечорі і збори такі літературні угруповання: «Особняк», «Звєно», «Союз поєтов», «О-во им. Чєхова».

Правління виділило окрему комісію по вивченню життя і творчості Герцена.

25-ий ЮВІЛЕЙ МОСКОВСЬКОГО
ХУДОЖНЬОГО ТЕАТРУ.

На майбутній (у жовтні ц. р.) ювілей Москов. Художнього Театру в-во «Светозар» в загальному редагуванні А. М. Бродського випускає такі книжки, присвячені цьому театрові: 1) «Грибоедов в Худож. Театре», історія сценічної постановки «Горе от ума», напис. Немирович-Данченком, 2) «Пьєсы Чєхова в МХТ», Н. Ефросє, 3) «История Моск. Худ. Театра» Ефросє, 4) «Царь Феодор Иоаннович на сцене МХТ» Юрия Соболя.

ПРОЗАІКИ.

Видавнича діяльність російських письменників іде все більше в гору. Друкують свої нові книжки прози М. Пришвін, Сергеев-Ценский, Ольга Форш, Вл. Лідін, А. Соболев, М. Булгаков, Л. Нікулін, Мар. Шкапская, П. Павлович, Л. Гумілевський, Н. Крашенинников і багато інших.

48 «ПЕРЕДВИЖНА» ВИСТАВКА В МОСКВІ.

Рівно 60 років назад 13 молодих художників, розірвавши з Академією, створили ядро «Т-ва Передвижних Виставок». В основі своїй ці художники взяли реалізм живої російської дійсності. Громадянська їх нота була аналогічною «ходженню в народ»,—в картинах підкреслювались жалощі до простого народу. Але поступу ця група художників і досі майже не зробила, захоловувши на старих трафаретах. Найбільш сильні передвижники, як Рєпін, Маковський, Касаткін, Богданов-Бельський, Архипов та ін., або повмірали, або повтікали, або зрадили старий напрям. Лишилися дрібні наслідувачі.

Разом з народницькою ідеєю умерло в Росії і «передвижництво».

М. Н.

НАЙКРАЩІ ЖУРНАЛИ.

Самим серйозним і цінним сучасним журналом в Росії типу товстих журналів треба визнати «Красную Новь» за редакцією А. Воронського, де уміщують велику кількість як літературного, так і політично-наукового і критичного матеріалу. З тонких найкращим є «Прожектор» за ред. М. Бухаріна.

Поет Григорій Петніков написав поему «Партизани весни» і «Зорано». Лаштує до друку друге вид. книжки: «Книга Марии Захиснега». Переклав роман Ф. Шлегеля «Люцинда», Рільке «Сказ о любви и смерти» і Грільпарцер «Любуша» (драма). Працює над статтями з історії німецького романтизму. Він же готує прозову хрестоматию нов. укр. літератури.

В. Нарбут випустив у в-ві «Лірень» кн. віршів «Александра Павловна».

ПЕТЕРБУРГ.

У Петербурзькому бібліографічному журналі «Книга и Революция» № 11—12 уміщено статтю про творчість П. Тичини М. Могилянського. В статті зроблено схематичний коротенький вступ про поетів часу революції. Згадуються поети старшої генерації: Семенко, Савченко, Ярошенко, Загуд, Рильський, Чумак і Єллан.

Автор має чисто естетичний підход та дрібно-буржуазну ідеологію, тому його замітка є кривим дзеркальцем.

УКРАЇНСЬКА КОЛОНІЯ В МОСКВІ.

Юліан Шполь повернувся з Берліну до Москви. В Берліні він видрукував збірку своїх поезій.

Володимир Гадзінський закінчив поему «Ейнштейн» і написав декілька критичних нарисів.

Василь Шевченко, відомий кобзарь, працює над дослідями кобзарського життя.

При українському клубі імені Шевченка в Москві (Тверська вул., 37) регулярно відбуваються літературні вечірки, на яких автори прочитують свої нові твори і де відбуваються диспути з приводу прочитаного.

Українська колонія в Москві святкувала традиційне Шевченківське свято. За три дні клуб одвідало більш, як десять тисяч громадян. Було улаштовано доклади й концертний відділ, при участі артистів Петренка, В. Шевченка і ін. Були представники од всіх державних українських установ в Москві.

Клуб імені Шевченка одержав од Московського Літо дозвіл на видання щомісячника «Нове Слово», під редактуванням В. А. Гадзінського.

Московська артія письменників «Круг» прийняла до друку, переклад оповідань Калістрата Онищенка з української на російську мову. Крім того, «Круг» випускає «Избранные рассказы К. Онищенка», с українського, с предисловием переводчика, під редак. Б. Пільняка.

НА ЕМІГРАЦІІ.

УКРАЇНЬСЬКА «РЕСПУБЛІКАН-СЬКА» КАПЕЛЯ.

Українська капеля, яку склав на Вкраїні відомий диригент і композитор Кошиць, у даний мент перебуває в Америці. Всюди капеля користується великим успіхом у жовто-блакитної емігрантщини та американо-канської дрібної буржуазії.

Г А Л И Ч И Н А.

Василь Стефаник виготовив книжку найновіших новел, яку видає в-во «Нові Шляхи».

Поет Степан Чарнецький пише драму з життя сучасної укр. інтелігенції.

Письменник Ф. Дудко написав роман «Aeternum» — «В тенетах життя».

У Львові виходить журнал реакційного напрямку під назвою «Літературно-Науковий Вістник». Провідником його є відомий гетьманець, укр. монархіст «Дмитро Донцов».

Там же вийшло 4 числа журналу «Митуса», органу символістів, де брали участь письменники: А. Павлюк, Ю. Шкурумена, В. Бобинський, О. Бабій, Е. Іваненко, Ф. Дудко, А. Волошін, А. Рудницький, В. Сичинський, М. Леліт, Ю. Ліпа, Е. Яворський та інші.

Там же вийшло декілька чисел журналу-місячника сцени і театру «Театральне Мистецтво».

Художник проф. П. Холодний працює у Львові, де займається переважно графікою.

Поет М. Вороний написав «Requiem», твір божественно-контрреволюційний та містичний. Він же виготовував драматичний етюд «Чорний Сон» та «Поет і Диявол».

Вийшла книжка П. Тичини «Сковорода», в-во «Нова Культура» 1923 р., Львів.

Відомий український режисер і артист О. Загаров перебуває зараз у Львові, де провадить працю в театрі «Українська Бесіда». Ставить Ібсеновські й ин. п'єси, так званого, європейського репертуару.

Т У М А Н Я Т Ь.

Німецький журнал «Das Literarische Echo» в Берліні од 1-го березня 1923 року умістив листа М. Галущинського зі Львова про українську сучасну літературу. Лист остільки нахабаний, оскільки й тенденційний та прокислий. Не кажучи про те, що тут змішані і Каманін і Петров, і Кащенко, і Володимир Кобилянський, і якісь Федів-Злотополець та Турянський, а немає Олеся, — в дописові немає ні словечка про нове мистецьке життя на Радянській Україні, де виступають десятки нових творців, що заступили місце старого покоління. Тільки й сказано, що десь є «Вісти» та «Шляхи Мистецтва».

В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ.

СУЧАСНИЙ АНГЛІЙСЬКИЙ РОМАН.

Літературне життя Англії відбивається тепер головним чином у романі. Англійський роман розподілити можна на дві частини: одна що продукується, як літературний мотлох, для масового ужитку задля різних старих дів дрібної й великої буржуазії та старих холостяків і подібних до того ж кола інших читачів, друга частина — це той роман, що відбиває передові ідеї й настрої англійського суспільства.

Першого типу роман продукується сотнями авторів, серед яких вже є й відомі (як у Росії — Вербицька, а у нас хіба по аналогії можна назвати шовіністичну Вербицьку — А. Кащенка).

У нас про них і не знають, а там їх сотні; а такі імена, як Чарльз Гарвіс, Нат Гульд, Марія Кореллі, Дель, Вікторія Крос, заступають собою творчість і Дікенса, і Байрона і Уайльда.

Продукція цієї п'ятірки розвинулась до кількості 2 мільйонів при-

мірників, кожний з них написав щось коло 70 романів—це ціла злива.

Навіть англійська критика вважає їх зразком пошлятини, тупоголовства та анти-художності. Це в більшості романи з життя аристократичних сімей, де скачки, море, коні й породисті собаки мішаються з панством. А через те що в Англії дуже розвинута система бібліотек об'єднаних між собою, куди оптом закупають той мотлох, то отрута од нього йде не тільки на буржуазію, а мабуть у більшій мірі на робітництво.

Але є низка письменників, які є дійсними мистцями і дають багато цінного в своїх творах. Правда, їх бойкотує чистеньке англійське «чисте» суспільство, але вони ведуть своє діло, правда неорганізовано, анархічно, а все ж одвоюють для себе право, щоб їх вислухали.

Це будуть: Джозеф, Конрад, Гелсґорсі, Вільям Джордж, Бірфорд, Мекензі, Арнольд Беннет, Д. Маор, Лавренс, Джильберт, Каннан, Г. Уеллс та ще де-кілька инш.

Конрад—це найбільший письменник сучасної Англії, який дорівнюється до Бальзака. На фоні життя островів, розкиданих по Великому Океанові, Конрад, як великий стиліст, дає у формі авантурного роману різко-окреслені малюнки психологічного реалізму.

По духові він протестант-революціонер, який ненавидить, підкреслюючи, міщанський побут англійського суспільства, що убиває все живе в людині. Конрад—поляк, який жив на Полудневій Україні, юнгою вступив на пароплав, плавав впродовж 15 літ, потім осів в Англії; почав писати коло 35 літ. Зараз йому більш 60.

Арнольд Беннет—сальонний анархист, який дав цинічну епопею, присвячену провінційній англійській буржуазії.

Джильберт Каннан—анархист-містик; він дрібно-буржуазний своєю душею, але він шукає якогось виходу з лабет буржуазного суспільства. Його військовий роман «Час і вічність», мабуть, найсильніший протест проти війни в англійській літературі. Ринок і бібліотеки його бойкотують.

Джон Гелсґорсі—ідеаліст, шукач правди й ин., але користується

й методами історичного матеріалізму. Розглядає й критикує клас великої буржуазії. В романах показує, як вона вироджується.

Лавренс страшенно ненавидять дрібний буржуа й міщанин; його книжку трудно й на ринку знайти, бо він ставить полові проблеми. Його переслідують, палять, бо вважають за порнографіста, а він всього на всього пішов не далі Золя.

Решта, за виключенням Уеллса, не так вже визначається, але праця їх доповнює (звичайно, в англ. обставинах) попередніх.

Уеллс—це рефлектор англійських настроїв, хисткий і мінливий, бо є дзеркалом ідей дрібної буржуазії й інтелігенції. Він то був проти війни, як напр. в романі «Увільнений світ», то швидко змінив свій настрій, під час її виступаючи з шовіністичними статтями.

Дев'яносто дев'ять відсотків книжок в Англії мають на увазі розвагу, і лише один хіба відсоток є справжньою духовною їжею, і то він припадає на літературу протесту проти буржуазного англійського суспільства.

ПРОТЕСТ.

Цими днями опубліковано протеста групи революційних письменників, куди входять Сінклер, Андерсен, Горький, Барбюс й ин. проти нападу, якого буржуазний світ робить на Радянський Союз.

В НІМЕЧЧИНІ.

Дорожнеча на шкільну книжку в Німеччині примусила німецьке міністерство наук, освіти і мистецтва видати таке розпорядження: 1) скоротити розмір книжок, 2) упростити видання, 3) встановити вимір і владу книжок з приватних і державних книгозбірень в тимчасове користування.

По останніх бібліографічних відомостях за першу половину 1922 р. в Німеччині видано всього 18.332 книжки. На першому місці белетристика 2.885, далі йдуть юридичні й політичні книги і т. д.

Б. Келерман у в-ві Фішера друкує свій новий роман «Das Ver-mächtnis» («Духовне завічання»).

В. Боде опублікував том етюдів про Леонардо-да Вінчі.

НЕПОКІРНИЙ ПИСЬМЕННИК.

Орден почесного легіону відібрав від французького романиста В. Маргейр іт звання кавалера цього ордена, яке мав письменник за видрукований його роман «La dracoppe», де зачеплено мораль французьких буржуа.

ІСТРИЧНО-МИСТЕЦЬКІ МАТЕРІЯЛИ.

Гр. Г. Спінелі у Флоренції опублікував щоденники й листи відомого історика часу відродження Вазарі. Матеріали ці розшукували цілі століття. Вони є дуже цінні для характеристики епохи. Разом опубліковано й кореспонденцію до нього Мікель Анджело, Ніколо Веспучі, Олександра Медичі й ин..

НАУКОВІ НОВИНИ.

КУРСЬКА МАГНІТОВА АНОМАЛІЯ.

Як відомо, магнітова аномалія Курської губернії складається з двох смуг аномального магнетизму, приблизно завширшки 2-3 верстви й довжиною 200-250 верст. Вони тягнуться поруч одна з одною поміж собою протягом на 60 верст з північно західньої частини Курьск. губ. на її грраниці з Орловською губ. на полудневий схід до Вороніжської й Харківської губ. В північній частині цієї смуги є два максимуми, де маємо наче 6 нові місцеві магнітові бігуни земної кулі. І магнітова стрілка, підвішена за центр, тут стає сторч. Ці максимуми лежать коло міст Щигрів і Оскола, і є найбільшими на всій земній кулі. Після вимірів гадають, що тул є цілий підземельний хребет щільної гірської породи, в найвищих місцях якого й лежать ці максимуми. Гравітаційні й магнітові центри збігаються, це коло Оскола. Коло Щигрів гравітаційні центри розходяться, тому що там на захід крутий підземний обрив, а на схід повільний скат з низкою гребінів, що встановлені варіометром.

На думку акад. П. Лазарева, в минулу геологічну добу тут кам'яна оболонь землі тріснула і щільну заповнили залізні маси, що складають центральне ядро землі, з радіусом в 4500 кілометрів. Ці маси, затвердівши, намагнітились, утворивши магнітову грядку, що викликає аномалію. Щільні породи утворюють гравітаційну аномалію.

Для того, щоб можна було судити про природу причин аномалії, цікаво

простежити намагнічування стального долота, що вживається для свідрування (бурення).

Вже на глибині 5 сажнів при свідруванні намагнічування досягало такої сили, що притягало п'ятифунтові залізні речі. Це намагнічування де-далі зростає і на глибині 76 саж. воно притягає 93 фунти залізних речей.

Згідно з останніми підрахунками членів комісії, що керували роботою по обслідуванню магнітової аномалії в Курській губернії, загальні поклади заліза, що викликають її, в два трильйони 500 мільярдів пудів залізної руди.

Поклади високосортової руди, коли вийде, що ці підрахунки правильні, удвоє більші всіх світових запасів.

Досі вважалося, що найбагатіші поклади залізної руди у Сполучених Державах Америки, яким належить майже 40 відс. відомих раніш запасів.

Франція була одною з найбагатіших на залізну руду країн. Її поклади залізної руди, гідної для розробки, рахувалися в 400 млд. пудів, що становить майже $\frac{1}{3}$ всіх відомих раніш світових запасів. В Англії поклади залізної руди мало не втридцяттеро, а в Німеччині — вп'ятнадцяттеро менші.

У нас чудовиростають нові поклади найдобрішої залізної руди (може, й чистого заліза) і до того — 2,5 трильйонів пудів, або в 600 разів більше всіх відомих у нас покладів.

Характерно: до війни один професор Лейст протягом 22 років працює над розв'язанням загадки магнітової аномалії і приходять до

висновку, що її викликають величезні поклади магнітового залізняка, що впливає на відхилення магнітової стрілки. Але реакційний темний царський уряд, дуже байдужий до справи збільшення наших багатств, на це жадної уваги не звернув.

Радянський уряд навіть в ту хвилину, коли його стан був найкритичніший, коли денікинці доходили до Курська, знаходив час і кошти, щоб думати про електрофікацію і про дослідження магнітової аномалії.

За тими винаходами велике майбутнє. Радянська країна на фронті мирної праці показала себе не гірше, як на фронті захисту своїх границь од нападу ворогів працюючого люду.

В. П.

ТЕОРІЯ ВЕГЕНЕРА.

Німецький вчений проф. А. Вегенер р. 1920 виклав свою теорію геологічної будови землі, що викликала багато суперечок серед астрономів, геологів, географів та біологів.

Він вважає, що суходоли колись складали одну суцільну масу, що потрохи розривалася, посуваючись на захід; верхній шар землі («саль») слизить по більш твердому, що є під ним («сіма»). Найбільшим доказом цього є подібність східного берега Америки до західного Європи й Африки, а також посування Гренландії (по розрахунку Вегенера $\frac{3}{4}$ милі в 47 літ.), що підтверджено вже давно астрономічними вимірами.

ЛИСТ ДО РЕДАКЦІЇ.

Вельмишановний Товаришу Редакторе!

З огляду на де-які непорозуміння, що виникли з приводу надрукування мого твору „Повстанці“ в Берлінському журналі „Нова Україна“, вважаю за потрібне заявити, що в жодному органічному звязкові з редакцією „Нової України“, а так само і з іншими літературно-громадськими групами за кордоном я не стою. Рукопис „Повстанців“ і ще кількох творів я вислав за кордон на адресу гр-н Я. Оренштейна і Є. Вирового, з проханням їх видрукувати, мавши на увазі, головним чином, видання окремої збірки. Але я не заперечав так само й можливості видрукувати їх по журналах, пропачаючи зазначати в кожному випадкові незалежність автора. Це треба мати на увазі й надалі, бо може бути, що й інший висланий мною матеріал буде за кордоном видруковано.

Мусив я вислати матеріал за кордон тим, що умови для друку вдома склалися для мене несприятливо. Київське В-во „Час“, якому я передав ще взимку р. 1921 свою збірку, ще й досі не видало її через фінансові труднощі. А офіційні літературні кола виявили до мене надто неприхильне відношення, щоб я міг гадати про видання чогось з своїх творів за їхньою допомогою.

Прійміть вислів як найглибшої пошани і як найщиріші побажання успіху у Вашій справі.

В. Підмогильний.

Примітка редакції. Є звязок організаційний і є звязок органічний. Охоче містимо спростування В. Підмогильного й віримо, що організаційних звязків у нього не було. Що ж до органічних—хай читачі самі судять з тої коротенької характеристики «новоукраїнського» твору В. Підмогильного, що її дає в цьому числі «Ч. Ш.» тов. Стефан Кароль. Хай це спростує автор «Остапа Шаптали» (видання Всеукраїно Головополітосвіти УСРР). Ми гадаємо, що не випадково контр-революційна «Нова Україна» хапається за твори Підмогильного.

Критика й бібліографія.

НІМЕЦЬКА ФІЛОСОФІЯ ПІСЛЯ ВІЙНИ.

(Бібліографічний нарис).

Духова культура Німеччини, що мала перед великою європейською війною виразне раціоналістичне обличчя, виявила після війни нахил до ірраціонального, до окультизму, містичного. Вона задовольняється лише тим, аби віджити своїх класиків і заступити ними новий рух. Збірник „Der Dom“ (Insel-Verlag, Leipzig) містить чудові що до друкарської техніки видання творів Ф. Баадера, Гамана (північного чарівника), Парацельса, Якова Беме та инш.

В центрі теперішнього інтересу, як здається, стоїть Яків Беме, містика якого зробила такий глибокий вплив на німецьку романтику. Доказом тому є численні нові видання його творів. Також поширюються й інші представники, так званої, християнської містики: Мейстер Еккерт, Бернгард з Клервосу, Франціск з Асизи, а особливо містичні романтики доби Новалиса-Шелінга.

Поруч з цими продуктами свого ґрунту помічаємо далі яскраві впливи далекого Сходу. Браманізм та Будизм, що вирости в цілком чужому для Європи осередкові, знаходять добру поживу в культурнім занепаді нової Германії. Коли Дейсен вже своєю шеститомною імпазантною „Історією Філософії“ (Brockhaus, Leipzig) показав, як оцей східний дух з Ведів та Упанішадів влився в філософію Шопенгауера й зробився власністю західної культури, то його переклади з санскритської мови та коментарії (напр., Система Веданти, „Шістдесят Упанішадів“ то-що, Липськ) надто спричинилися до поширення індійського духу на Заході. Численні переклади з індійської та хинської мови, вибірки з текстів Буді, Лаотзе, Монг-Дзі, Окакура то-що є значними симптомами цього запліднювання західного ества східною природою. Досить неосязною є наперед усього література про містиків усіх часів, про історію та цілий рух, будь то він зветься нео-будизмом, теософією, антропософією, чи якимось инакше. Відмітимо тут лише найважливіші явища. Наперед усього книжка К. Клемена про „Нехристиянські культури“ (B. G. Teubner, Leipzig), перша частина якої трактує про джайнізм та будизм, а друга про гіндуїзм, парсизм, чи іслам. Далі треба вказати на невеличку, але змістовну книжечку Бека „Будизм“ (Sammlung Götschen); на критичну розвідку К. Естерейха „Роля оккультизму в новітній картині світу“ (Sibyllen-Verlag, Dresden); на короткий, але дуже яскравий нарис Г. Гумпенберга про відношення між

„Філософією та окультизмом“ (Rösl та Cie, München) і, нарешті, на притушно написану, широку що до обсягу матеріялу працю Г. Гофера „Світогляди в минулому та сучасному“ (Leitbücher-Verlag, Nürnberg), що як раз виразно підносить містичні течії та тенденції в розвитку західної філософії.

На оригінальну літературу, як уже було сказано, новітня німецька містика є бідною. Здебільшого вона є насичена здобутками надто продуктивного Р. Штейнера та його школи. В його працях поза контролем критичної думки дослідника сполучаються в одну систему моменти брамінізму, будизму та античної грецької містики.

Звичайно, німецькій філософській літературі сучасного не бракує й що до протилежної реалістичної „опозиції“, хоч і треба визнати, що ці течії шкільної філософії не викликають остільки серйозної уваги широкого загалу читачів, як вони того заслуговують і своїм обсягом і силою своєї аргументації. Дуже цінною та дотепною є праця небіжчика Г. Керлера „Воскресла метафізика“ (Kerler, Ulm) зводить рахунки в блискучих аналізах з усіма напрямками останніх років, що зблудили з „Царського шляху розуму“. Зрештою, необудизм та неомістика, як здається, мало зустрічають серйозної критики. Шкільна філософія жваво піклується про те, аби надалі посунути свою власну роботу (може бути, це й складає найбільш цінну одсіч „опозиції“). За невеликими винятками вона орієнтується також на історію. Велика кількість нових видань класичних авторів завдячує своїм появленням в друку саме оцій тенденції шкільної німецької філософії. Зразковим прикладом тому є знов організована „Філософична бібліотека“ (F. Meiner, Leipzig), що як раз в самий останній час розвинулася в чудовий допоміжний засіб дослідів та вивчення філософії. Вона містить в формі до певної міри оброблених та коментуваних текстів майже все, що історично орієнтованим фахівцем є важливим в класичній літературі. Особливу увагу звертають на себе повні видання творів Арістотеля, Платона, Декарта, Спінози, Канта, Фіхте, Гегеля, видання, що й з боку друкарської техніки є виконані дуже добре.

Багатою є також нова література що до історії філософії. „Історія античної філософії“ (Vereinigung wissenschaftlicher Verleger, Berlin) Ернста Астера та його „Історія нової теорії пізнання“ (там же) сполучають в собі ясний виклад з глибокою думкою. Ці книжки належать до найкращих скарбів історично-філософичної продукції широкого обсягу. Вони виявляють в певний спосіб корінь особливого розвитку західної науки. Таке ж значіння має й щасливо dokonана нині праця-компендіум Ернста Касієра що до „Проблеми пізнання в філософії та науці нового часу“ (E. Cassirer, Berlin). Метою автора є ґрунтовне розуміння в порядку історичного розвитку того, що, на його думку, складає кінець всілякого філософування, а саме критичної філософії. Справді, джерела нашого новітнього світогляду ніколи ще, здається, не зазнали остільки влучного критичного викладу, як тут у Касієра. Цінним доповненням праці останнього що до багатьох пунктів має бути книжка Ріхарда Кроуера „Від Канта до Гегеля“ (Mohr, Tübingen); поки що вийшов лише перший том.

Маштабовий твір сучасної німецької філософії та філософичної культури становить нині збірка „Культура сучасності“ (B. G. Teubner, Leipzig). З найцікавіших частин спеціальної філософичної ваги в цьому монументальному виданні треба назвати тут т. т. I, 1; IV, 2 та I, 6. Найкращі німецькі філософичні сили (Паульсен, Трельш, Дільтей, Ріль, Вундт, Ебінгауз, Ейкен, Баух, Літ та інші) взяли участь в тій колосальній будівлі сучасної філософичної думки.

З обсягу творів суто оригінальних, незалежних від історичних традицій та тенденцій, можна було б відзначити лише деякі невеличкі книжки. І в шкільній філософії яскраво виступає протилежність двох основних напрямів сучасного німецького філософування: раціоналізм та ірраціоналізм. Серед усіх подібних явищ особливу увагу звертає книжка Р. Отто „Святе“ (Trewendt und Granier, Breslau), що є спробою подолати „в ідеї божественного“ гостру суперечку між ірраціональним та раціональним. Супроти того вийшла книжка Бруна „Раціональний характер релігії“ (F. Meiner, Leipzig), що має на меті прислужитись релігійній людині в межах раціонального угрунтовання релігії. Книжка П. Вуста „Воскресіння Метафізики“ (там же), навпаки, вітає кінець раціоналізму і не лише задля побожності, але й задля всякої філософії потрібне „заглиблення в світові почуття“. Гербертц пробує в своїй „Philosophischen Urerlebnis“ (Bircher, Bern), за допомогою дуже тонкої психологічної аналізи, накреслити два основних типи філософичного переживання взагалі, два цілком протилежних способи відношення до світу та його цінностей і звідти довести необхідність дуалізму людського філософування. Те ж має на меті зробити, тільки на біологічному ґрунті, й Ю. Шульц у своєму творі „Філософія на роздоріжжі“ (F. Meiner, Leipzig). Ця праця, що, як і всі інші твори автора, характеризується багатством матеріалу, покладає головну підвалину до дуалістичної теорії вартости, яка довго ще має викликати велике зацікавлення з боку філософичної думки. Треба згадати також нову працю Г. Мюлера-Фрейенфельса „Ірраціоналізм“ (Meiner), що блискуче змальовує підвалини теорії пізнання. Звертає на себе також увагу і друга книжка того ж автора „Філософія індивідуальности“.

Рямці короткої журнальної замітки не дозволяють тут зостановлятися над твором Освальда Шпенглера „Der Untergang des Abendlandes“ (I та II тт.). Перший том цієї книжки, що викликала цілу бучу навіть далеко за межами спеціальних філософичних кол, вийшов недавно в російському перекладі. Керуючись методом „історичної фізіогноміки“, що має на меті виявити характерні риси цілих світових культур та епох, автор доводить занепад, повільне зіходження Західної Європи зі світової історичної сцени. На думку О. Шпенглера, майбутнє у Європі належить „Сходові“, молодим слав'янським народам, що доперва починають лише підноситися з темряви на широке світло прийдешнього дня нової Європи.

Так стоїть філософична думка сучасної Німеччини на роздоріжжі. Одна стежка прямує на Схід, де в сивім тумані глибокої старовини, під попілом великих пожеж історії, жевріють потвори релігійної фантазії. Друга стежка вертає спогадами назад до славного минулого свого

власного філософування, до великих, але перейдених уже станів розвитку людського розуму.

А за густим димом буржуазної філософичної фабрики незнане й холодно-чуже для короткозорої думки конаючого капіталізму велично сходить блискуче сонце нового світу праці та волі.

М. В.

Первый Съезд Р. С.-Д. Р. П. Сборник статей и материалов В. А. Алгасова. Госуд. Изд. Украины. 1923 г.

Іспарт тепер „в моді“. Помічається надзвичайне зацікавлення що до історії революційних рухів. По всій Радянській Федерації виходять десятки журналів Іспарта, не рахуючи „Красного Архива“, „Былое“, „Каторга и ссылка“ та інших. Выкидаются на рынок десятки книжок і брошур різних спогадів, часто непевної правдивості і невисокої вартості, а читаюча публіка ласо це все ковтає. Старі статті та видання відновлюються і з'являються на світ назустріч тому зацікавленню, яке виявляє громадянство що до минулого партії та революції. З виданих уже матеріалів комбінуються збірники статтів, які охоплюють певну історичну добу і видаються окремо.

Ідея комбінованих збірників—щастлива ідея. Вона дає можливість читачеві без втрати енергії та часу ознайомитись з матеріалом по тому або іншому питанню, вона фіксує увагу читача на якому-небудь певному моменті. Такий є збірник, що вийшов під редакцією Т. Алгасова. Перший З'їзд партії це той історичний мент, котрий до самого останнього часу залишався неосвітленим для широкої читаючої маси. Про нього знали за Батуриним і Мартовим, що він відбувся у Минск у 1898 році і більш нічого. І в зв'язку з недавнім урочистим ювілеєм Ком. Партії стало необхідним направити прожектор в цей найбільш темний кут в історії соціал-демократичного руху. Збірник досягає цієї мети остільки, оскільки він зібрав все більш або менш значне, що де-небудь малося в нашій літературі про I З'їзд. Центральне місце у збірнику займають дві статті учасника й голови I-го З'їзду Б. Ейдельмана.

Обидві статті передруковані з „Пролетарской Революции“ № 1. Одна з них уявляє з себе власну статтю про I З'їзд, друга спростовує помилки, допущені Акімовим-Махновцем в статті про перший З'їзд. Стаття цього останнього, що теж уміщена у збірнику, дуже цікава, не дивлячись на велику кількість помилок чисто фактичних, не кажучи вже про теоретичні. Стаття Акімова-Махновця, одного з чотирьох лідерів—Мартинів, Акімов, Кричевскій, Кускова—економізму має великий історичний інтерес, головним чином через те, що його точка погляду поділялася досить великим числом тодішніх робітничих організацій, що не погодилися приймати участь у З'їзді. В статті Крамера, представника Бунду на першому З'їзді Р. С.-Д. Р. П., лише в кінці говориться про З'їзд, але вся стаття читається з великим інтересом. Далі йдуть спогади Горева і учасника З'їзду Тучавського. Всі статті хоч і були надруковані в різний час і в різних місцях, але в зібраному виді вони перечитуються з якимсь святим тремтінням і затаєним диханням.

Тепер про редакційну працю т. Алгасова. Крім статті від редакції, що знайомить читача з джерелами, звідки почерпнуто весь матеріал збірника, є ще вступна стаття тов. Алгасова „От группы „Освобождения Труда“ к I-му Съезду Р. С.-Д. Р. П.“ Стаття є необхідна, знайомить з усією літературою питання. Є в ній і хиби. Від статті т. Алгасова повстає вражіння ніби економізм принципово був прибічником роз'єднаної боротьби робітничої класи на економічному ґрунті і ворогом централізації. „Розцвіт „економізму“,—пише Алгасов,—котрий впливав (?) з тимчасової форми тодішнього робітничого руху, не дав можливості на протязі декількох років утворитися об'єднанню організацій і центру їх“.

Далі т. Алгасов кидає таку фразу: „економізм приходить до занепаду, змінюється в „Рабочем Деле“ (1889—1902), органі прийнятому економізмом „Союза Русских С.-Д. за границей“, а потім остаточно зникає“. Як це економізм змінюється в органі, „прийнятому економізмом „Союза Русских С.-Д.?“ Цілком неправдиве твердження т. Алгасова, що економізм „потім остаточно зникає“. Економізм змінився і в формі новоіскровського меншовизму—Мартинов вкупі з Мартовим та Потресовим—провадив довгу боротьбу проти революційної соціал-демократії, проти „іскрізму“, проти Леніна та більшовиків.

До технічних хиб збірника треба віднести те, що при статті Акімова нема ніякого попередження читача що до його ухилів, але зате на стор. 90 послужливо дається,—і при тому без всякої потреби,—виноска, яка попереджує читача, що „книжкою Лядова (Історія Р. С.-Д. Р. П.) приходится користуватися з великою обережністю, і т. д.

Ця помилка, яку пробачити не можна, примушує читача шукати здивовано на обгортці назву того видання, котре попереджує проти помилок, зроблених більшовиком Лядовим. Є у збірнику й друкарські помилки, надзвичайно прикрі, як, наприклад, на 184 стор. в „Примітці Владімірського“ помічено „1906 рік, певно, замість 1896 р.“. Є й інші. Але все це дрібниці. Книжка є необхідна, сучасна, добре видана. При відсутності великої кількості матеріалів про I З'їзд збірник, без сумніву, матиме великий попит.

М. Равич-Черкаський.

І. Ю. Кулик та М. Яворський. Нариси історії Комуністичної Партії (Більшовиків) України за редакцією В. П. Затонського, частина I. Видавництво „Шлях Освіти“. Харків, 1923.

Автори „Нарисів“ не вперше виступають зі спробами історичних праць. І. Ю. Кулик ще в 1921 році випустив „Огляд революції“ на Україні, доводячи свій дослід до Таганрогської Паради, але не дав нам продовження його. В 1922 році Кулик випускає „Историю Коммунистической Партии (большевиков) Украины“—короткий нарис у 18 сторінок. М. Яворський у 1922 році випускає у виданню Наркомпроса УСРР конспект своїх лекцій під назвою „История революционного движения на Украине“.

Ці праці Кулика та Яворського різної кваліфікації. В той час як Кулик підходить до своїх праць, як „своя людина“, як учасник

і живий свідок багатьох подій, Яворський підходить до Революції на Україні, як вчений.

Звідси всі добрі й негативні сторони праць Кулика та Яворського, що вийшли перед „Нарисами.“ Звідси надзвичайно легкий підход до подій в працях Кулика, який говорить про все, як меміарист, який плаває по поверхні політичних подій.

Звідси ж безумовна серйозність, безперечна науковість, глибина в праці М. Яворського. Звичайно, мої твердження не абсолютні.

Може, в працях Кулика багато правдивості, багато перевіреного фактичного матеріалу, може праця Яворського не позбавлена де-яких хиб та помилок, але взагалі і в цілому між працями двох, що нині об'єдналися, авторів—дистанція великого розміру.

По цій же причині Кулик починає свою „Історію“ з 1917 року. До 1917 року на Україні був первісний хаос, а в 1917 році на територію України впали з якогось-то неба більшовики, українські есдеки та інші партії, і тут же почалась між ними бійка. Маленький уривок з довголітньої історії революційного руху на Україні Кулик вважає за „Історію“ через те тільки, що йому, людині з кругозором мемуариста, є відомий тільки певний період з хваленого 1917 року.

Інше діло Яворський. Його „конспект“ уявляє велику цінність. Тут перед нами в коротких рисах встає вся історія революційної боротьби на Україні. Починаючи з загальної історії України, доходячи до XVI віку, Яворський поширює межі свого досліду в міру того, як наближається до XIX віку. Праця Яворського, добрий, незамінимий курс лекцій для Радпартшкіл, основа для колосальної праці на ту ж тему. Через Кирило-Мефодіївську громаду Драгоманова, Південно-Російський (у Яворського помилково „руський“) Союз до соціал-демократії Р.С.-Д.Р.П., від РУП (Укр. Рев. Партії) до У.С.-Д.Р.П., від них до КПУ. Все це,—повторюю, не без промахів—Яворський подає читачу і курсанту, як історик і вчений.

На великий жаль, в праці, що тут реферується, Яворський продав свою властиву вченість за сочовичну юшку сенсації. Альянс Кулика та Яворського не дав у результаті поліпшення „породи“, і „Нариси“ вийшли такими, що наче Яворський не мав до них ніякого відношення,—без єдиної живої думки, без плану, без ідеї.

„Нариси“ по мемуарному методу І. Кулика починаються з лютого-березневого перевороту, при чому „Нарисам“ передпосилається передмова В. Затонського і начерк „Загальне становище України на передодні революції 1917 року“. В цьому начеркові автори дають короткі відомості про стан промисловості на Україні, про соціальну структуру та дрібно-буржуазну владу України, про ролі пролетаріату, селянства, панства, буржуазії та інтелігенції на Україні. Начерк, без сумніву, дуже важливий для такої праці, як „Нариси“. Але начерк цей стоїть в книжці окремо і при переході до історичної частини праці з цього начерку не робиться ніяких висновків. На наш погляд, начерк є можливий остільки, оскільки в „Нарисах“ його даними ілюстровалася б політична боротьба партій на Україні і боротьба різних течій в самій КПУ. Без цього начерк уявляє непотрібну декорацію.

Текст „Нарисів“ має 31 сторінку, з котрих 17 ілюстрованих або порожніх і тільки 14 сторінок великого набору заняті текстом. Розуміється, така стислість тексту не може дати багато нового, порівнюючи з тим, що вже більш-менш відомо колам читачів, зацікавлених цим питанням. В „Нарисах“ є майже цілі сторінки, переписані або переказані з „Історії“ Кулика. Од стислості „Нарисів“ виникає велика кількість хиб їх. Так, наприклад, Кулик, як киянин, ні слова не каже про ролю Полтави в ділі утворення і підготовки українського партійного центру, заминає питання про три течії серед більшовиків-делегатів Всеукраїнського 2-го З'їзду Рад в Катеринославі, перескакує через Обласний Комітет Р.С.-Д.Р.П. (більшовиків) Криворізьсько-Донецького Басейну прямо до Таганрозької Наради. В своїй передмові до „Нарисів“ Затонський присвячує редагуваній ним праці з 49 сторінок тільки 5. Він рекомендує „Нариси“, як книжку, що має „велику цінність“, головним чином в частині, котра торкається діяльності „Київської Групи“. Це пояснюється тим, що „оцінка фактів, приведених у т.т. Кулика та Яворського, перевірялася багатьма учасниками тих подій“.

Ми готові згодитися з Затонським, проте ж ця односторонність, яка добре знайома Куликові за рахунок повного незнання Катеринослава, Кривдонбаса та Харкова, обезцінює „Нариси“, як „Історію“.

В останній частині „Передмови“ Затонський захищає мемуарну точку погляду. Усе минуле українського революційного руху для Затонського не має ніякої вартості. Ми дуже жалкуємо, що Яворський, який став на безумовно правильний шлях досліду революційних рухів на Україні, зробив десять кроків назад, порівнюючи з минулим роком.

Книжку видано добре. Є багато ілюстрацій і дуже багато цікавих документів в додаткові до „Нарисів“.

М. Равич-Черкаський.

Акад. Воблий К. Р. Економічна Географія України. Підручник для шкіл та самоосвіти. Видання „Сільського Господаря“ за допомогою Державного Видавництва. Київ. 1922.

Книжка—підручник, що оце реферуємо, повинен уявляти з себе економічну географію України. Але увесь оцей підручник має цілий ряд тверджень академіка, з котрими ми можна погодитися. Це якась дуже чудернацька Україна. В першому рядкові своєї книжки академик каже: що „економічна географія вивчає сучасний стан окремих галузів господарського життя народу в його географічному розповсюдженні“, а за кілька рядків далі що до економічної географії України він каже: „економічна географія України повинна описати господарську діяльність українського народу з погляду її географічних умов. Отже, вже в перших рядках свого підручника академик на нашу думку, сильно помиляється. Ось що каже академик Воблий на першій сторінці тексту: „господарське життя народу утворюється під впливом загальних географічних умов“, а на другій сторінці у нього ось таке: „різниця природного оточення є причиною того або иншого стану господарської діяльності народу, більшого або меншого розвитку окремих

галузів народного господарства". Отже, з того твердження проф. Воблого слідує, що варт лише знати оту різницю природного оточення, як ми вже будемо знати причину, чому певний господарський стан є такий, а не інший. Ось, скажемо, певна доля наших фабрик має стати на консервацію. Це проява, якою виразно характеризується господарський стан. А причина того?—по підручникові академіка Воблого зовсім проста і до кінця наявна—різниця природного оточення. Географія причина—та годі: що там ще має бути. З дальнішого тексту слідує, що проф. Воблий ніби і не зовсім вдалий географ, бо в свої географічні умови, під впливом котрих ніби утворюється господарське життя, він втискує і такі річі як: „свідки минулого—могили“, „білі мазанки, вкриті соломом, яких майже не видно з-за вишневих садків“, „мило визираюча з-за дерева церква“, „вітряки та колодазні журавлі то тут, то там підносяться вгору“, а „хати утворюють криві вулиці, вулички та переулки“. Серед отаких географічних умов академік ні з того ні з сього впер і ось таке: „Про Дніпро писали кращі українські поети та письменники. На Дніпровому березі під Каневом, на високій горі, похований народний поет України—Т. Шевченко, згідно з своїм бажанням, яке висловив він в чудовому віршові:

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Україні милій,
Щоб лани широкополі
І Дніпро, і кручі
Було видно—було чути,
Як реве ревучий.

Отже, своїм легким пером академік поставив у тісний логичний зв'язок такі річі, як економіка українського народного господарства та шматок заповіту Шевченка. Стративши десять процентів свого підручника на отакі географічні умови, академік переходить до демографії і знову: „Мійське населення більш рухливе і жваве в роботі. Тому зрозуміло, що міста є керуючими центрами господарського та політичного життя країни (стор. 24)". Он воно що,—тут населення більш рухливе і жваве до роботи, і через те міста стають керуючими центрами усього життя. Далі з тієї економічної демографії академіка дізнаємося, що слід добре знати і про релігійну віру пролетаріату, раз ми хочемо знати економіку України, і до тієї справи він подає не тільки текст, числа, але й ретельні діаграми.—Аж після цього всього академік переходить до „географії промислів“. З цієї „географії промислів“ Україна повстає у такому вигляді, якого досі не мала ще ні одна країна в діточих казках: тут вже не „географічні умови утворюють господарське життя народу“, а самі собою—без робітників, без виробничих засобів, без капіталістичної експлуатації—повстають виробничі процеси, деє береться українська пшениця, цукор, горілка, залізо, сталь, розходиться те добро по цілому світі, і таким же чином із всього другого світу на Україну, як мана, тече господарське добро. В „географії

промислів“ академіка є все, крім людей та їх виробничих процесів і класових змагань. Тут у академіка нема не тільки людей, але й його улюблених „географічних умов“—все заступлено „географією промислів“, якої досі ніхто не знав. А далі якось раптом, склавши таку новітню ідилію, академік, затурбований бідом Донбасу, подає своєму читачеві ось таке пояснення тої біди: „Той факт, що робітники залишають Донецький водозбір, можна пояснити важким станом продовольчої справи. Загроза голоду жене робітників на батьківщину, переважно в Великоросію. Робітники залишають майно, гарні заробітки і виїздять“ (ст. 76). Одначе, загрозу голодом і гарні заробітки сполучити трудно. А що до заробітків, то в книжці проф. Воблого (ст. III) значиться от що: „незабезпеченість населення землею має за наслідок утворення лишків населення (он як складаються лишки населення), які не знаходять праці в себе дома. На цьому ґрунті виник звичай ходити на сільсько-господарські заробітки“. А процес розвитку індустрії і пролетаризація села? Географія Воблого закінчується історією українського господарського життя і та історія також викликає заперечення. Після 1861 року натуральне господарство руйнується і „замість нього з'являється капіталістичне господарство з найманими робітниками, з закордонними капіталами, великими підприємствами, з паровиками“ (ст. 145). Все стається, як ніде на світі: одна форма господарювання руйнується, замість неї починається раптово друга. А на передостаній сторінці (153) в тій історії подається до відома ось такого шедевра: „Євреї були підручними шляхти, поводири її панування в новоколонізованих районах, орендарями ріжних прибуткових інтересів. Це загострювало взаємовідносини євреїв не лише з мійськими-верствами мійського громадянства, а і з сільськими. Вже в XVIII в. позначається економічне панування євреїв по українських містах“. Єврей-коваль, бондарь, швець, кравець, ганчар, взагалі ремесник, робочий і маса єврейської бідноти, що здавна тісно стоїть у загальній виробничій масі, зовсім не попадає в обрій історії.

Книжка акад. Воблого потребує багатьох поправок.

Проф. С. Остапенко.

„Матеріали до районізації України“.—Видання Сільсько-Господарського Наукового Комітету України, Комітету Районізації України. Т. I, ст. 1—108, з 12 малюнками, картою в 3 кольори та 12 картами в тексті. Київ, 1922 р.

Серед низки державних заходів, що до регулювання народного господарства, районізація України займає одно з перших місць. Районізація в загально-українському масштабі, в більш дрібних краєвих, губерніяльних, повітових та волосних масштабах, особливо потрібна для переведення сільсько-господарчої економічної політики. Для об'єднання й керування справою районізації при Сільсько-Господарчому Науковому Комітеті України утворено спеціальний Комітет Районізації.

Зазначений Комітет вже випустив з друку I-й том „Матеріалів до районізації України“, що містить в собі такі праці: 1) Акад. П. Тутковський—„Природня районізація України“ (Генетична класифі-

кація і розподіл фізико-географічних краєвидів України на підставі геологічної їх еволюції), з 12 малюнками і картою в 3 кольори; 2) Проф. Г. Висоцький—„Макрокліматичні схеми України“,—з 12 картами в тексті. Зазначені праці видано й окремими відбитками.

Комітетом оголошено до друку ще три томи „Матеріалів до районізації України“, де намічені такі праці: Г. Махів—„Райони потретичних геологічних покладів України“; Г. Махів—„Грунти України та їх районізація“; Проф. І. Пачовський—„Ботанично-географічні райони України“; М. Шарлемань—„Зоогеографічні райони України“; Проф. О. Фомин—„Спроба економічної районізації України“; Проф. С. Веселовський—„Сільсько-Господарська районізація України“; О. Попов,—„Райони кустарної промисловости України“; Проф. О. Федоровський—„Фізико-географічні райони Слобожанщини“; Е. Лавренко—„Ботанично-географічна районізація Слобожанщини“; К. Дубняк—„Нарис природної районізації Полтавщини“.

Відомий економіст Свирцов каже, що для вивчення характеру району потрібно, перш за все, вивчення його фізико-географічних умов, які визначають характер району й, безумовно, являються головнішим чинником ступня розвитку народного господарства цього району.

Звертаючись до „Матеріалів до районізації України“, бачимо, з якою послідовністю тут спочатку подається районізація України по ознаках економічних; спочатку—матеріали до районізації цілої України, а потім окремих губернь.

Зокрема цінна праця Акад. П. Тутковського, надрукована в I томі „Матеріалів“, що дає нам геологічний нарис покладів на поверхні України: походження їх, характеристику, а далі, в залежності від цих покладів, малює всі ознаки рослинності й звіриного світу України, а також і саму людську культуру. Прочитавши працю Акад. Тутковського, кожен читач яскраво уявляє цікаву картину походження фізико-географічних краєвидів України, відразу з'ясовує собі всі ті складні причини, що утворили головніші природні райони України з усіма їх особливостями. Кольорова карта та малюнки допомагають читачеві в з'ясуванні основних краєвидів України, що є її природними районами.

Праця Акад. Тутковського є тою базою, з якої повинні виходити всі інші дослідувачі районів України, розвиваючи й поглиблюючи думки й положення, виведені автором.

В праці Проф. Висоцького „Макрокліматичні схеми України“, автор, головним чином, на підставі умов рельєфу, ділить Україну на 9 кліматичних районів, які в загальних рисах збігаються з районами Акад. Тутковського.

Праці Акад. Тутковського й Проф. Висоцького читаються дуже легко, хоч для читання потребують загального знайомства з природничими науками.

Зазначені праці, а також оголошені в слідуючих томах „Матеріалів до районізації України“, що подають ту чи іншу районізацію у Всеукраїнському масштабі, будуть і повинні бути тим основним джерелом, на якому повинні базуватися більш дрібні роботи в справі районізації губернь, повітів, волостей на Україні. Тому в Губземвід-

ділах, Повітземвідділах, Планових комісіях, Губекономрадах, досвідних станціях, кооперативних установах, взагалі скрізь, де провадяться роботи по районізації, де цікавляться районізацією, — „Матеріали до районізації України“ повинні найти свого читача.

Так само кожен агроном, кооператор повинен близько ознайомитись з цим питанням.

Треба лише побажати, аби „Комітет Районізації України“ не забарився випустити з друку чергові томи своїх „Матеріалів“.

К. Дубняк.

ДО ДОЛІ ТВОРІВ ЛЕСІ УКРАЇНКИ.

I.

Творчість Лесі Українки мало знають. Її мало читали, коли вона жила й писала, бо не зрозуміли її; мало читають тепер, бо трудно дістати її твори. І вийшло так: всі знають і повторюють, що Леся Українка є один з найкращих наших письменників старого часу, всі засвоїли собі думку, що от були в нас письменники — вузькі етнографи, а потім з'явилися Леся Українка й Коцюбинський та вивели письменство наше на ширший шлях світових психологічних тем. Але як же мало з тих, хто це знає й повторює, говорить це не з чужого голосу, а на підставі власних художніх вражень. І справдилися старі слова, здається, Лесінга: „Хто не похвалить Клопштока? але хто читав його?“ Проте, Клопштока сдано до архіву тому, що він класик, а класиків же не читає ніхто. Леся Українка хоч, гадаємо, теж класик нашого письменства, але доля цього класика особлива. В цьому році буде 10 років, як Лесі Українки вже нема, а вона ще не зробила творами своїми й малої частини того, що повинна була зробити, вона ще не увійшла в нашу культуру, ми ще не пережили й не передумали її, як слід. І тому справжня й свідомо популярність Лесі Українки — в майбутньому.

Говорючи так, не будемо робити собі зайвих ілюзій. Далеко вже не все з ідейної спадщини Лесі Українки потрібно нам зараз. Леся Українка — визначний письменник своєї доби й своєї класи. Тому багато з того, чим жила й хвилювалася вона, для нас вже — чуже й мертво. Мотиви розпачливого індивідуалізму, що займають таке видатне місце в частині творчості Лесі Українки, для нашого дня — чужі. Ми або зовсім не відчуємо їх, або, коли відчуємо, знайдемо новий вихід там, де для Лесі Українки виходу не було. Але творість Лесі Українки назавжди залишиться для нас видатним і високо-художнім пам'ятником певного етапу в розвитку нашої громадської думки. З цієї творчості, особливо з лірики, що відома ще менше, ніж драми Лесі Українки, повстане для нас постать високо-чесного, нервового, безжалісно-суворого до себе інтелігента, з почуттям безмірного боргу перед народом, з щирим ідеалістичним пориванням ранішньої соціалістичної форми, безпорадного мрійника, типового інтелігента 80-х — 90-х років минулого століття. І окремі ноти то розпачливих, то бадьорих пісень цього інтелігента („*Contra spem spero*“), з їх вогненним заклик до

упертої боротьби—боротьби до загину, найдуть собі відгуки в почуваннях сучасного читача. Ми не говоримо зараз нічого про чисто художнє значіння творів Лесі Українки, що його повинно міряти історичною міркою,—художні прийоми автора „Лісової пісні“ та „Оргії“ й досі залишаються одними з найвищих художніх досягнень нашого письменства.

Коли ніхто з нас не збирається викинути за вікно все наше старе письменство, коли нашу нову культуру будуватимемо не на пустому місці, а на цінніших і кращих досягненнях минулої праці поколінь і ставитимемося уважно до всього, що в минулому було підготовчими кроками й базою для ідей нашого часу,—то серед старого письменства нашого творчість Лесі Українки заслуговує особливої уваги, яко творчість ранішнього попередника й вістуну тих ідей і настроїв, що ледве блимали й жевріли наприкінці XIX століття і в наші дні розгорілися у величнє полум'я.

Ми певні, що пройде кілька років, і Леся Українка,—разом з такими поетами, як Шевченко і Франко, що теж потребують поновлення своєї оцінки і разом с Л. Українкою становлять найкращу нашу поетичну тріаду минулої доби,—стане добре відомою в справжньому розумінні, не тільки по йменню, а й своїми творами. Для цього треба тільки винести нарешті твори Л. Українки зі сторінок забутих часописів і дати їх читачеві.

Досі якийсь злий фатум ніби слідкував за творами нашої письменниці. Ліричні твори Лесі Українки, що були видані ще за її життя, давно стали бібліографічною рідкістю. Лірика в свій час зібрана була в трьох книжках і потім повторена в четвертій. В 1892 р. у Львові було видано перший збірник—„На крилах пісень“; в 1899 р. „Українсько-руська видавничка спілка“ видала у Львові другий збірник—„Думи і мрії“. Третю невеличку книжечку—„Відгуки“, було видано у Чернівцях в 1902 році. Вже те, що всі три книжки було видано за кордоном, свідчить, що розповсюдження їх у нас, в Наддніпрянській Україні, не могло бути значним. І дійсно, ще за життя Л. Українки ці книжечки стали раритетом. В 1904 р. в Києві видано збірник її поезій під старою назвою „На крилах пісень“ (Леся Українка. „На крилах пісень“. Збірник творів. Київ. 1904), де зібрано майже все, що було уміщено в перших трьох збірках. Але тут в багатьох поезіях довелося зробити скорочення для цензурних вимог, і вірші з'явилися в покаліченому вигляді; де-що довелося й просто викинути. Так, наприклад, „Північні думи“, що в „Думах і мріях“ мали 36 рядків, до київського видання донесли тільки 17 рядків; з 52 рядків поезії „Лист“ („Товаришко! хто зна, чи хутко доведеться“) залишилося тільки 12 рядків: відкинуто чудову по силі частину, що закінчується спогадом про вояків одважних,

„Що їх зібрав під прапор свій Спартак“...

З „Грішниця“, що в „Думах і мріях“ мала 219 рядків, теж залишилося тільки 105 рядк. і т. д., і т. д. Зовсім не увійшли в київське видання такі речі, як цікль „Сльози-перли“, „Скрізь плач, стогін, і ридання“, „Завжди терновий вінець буде кращий, ніж пишна

корона" й багато инш. Але й це київське видання „На крилах пісень“ давно вже вийшло з продажу й трапляється дуже рідко тільки в букиністів. Так стоїть справа з лірикою Лесі Українки.

Не краща доля судилася й поемам. Перші поеми молодих років Лесі Українки (правда, й найслабші) уміщені були в збірниках поезій („Русалка“, „Самсон“, „Сирома“, „Місячна легенда“); „Давня казка“ й „Роберт Брюс“ не дані були в київському виданні; пізніші поеми довго були розкидані по старих часописах („Вільна Україна“, „Літ.-Науковий Вістник“), і тільки в 1920 році Київська Філія Державного Видавництва видала в своїй „Універсальній бібліотеці“ чотири поеми („Давня казка“, „Одно слово“, „Віла-Посестра“ й „Ізоolda-Білорука“). Книжечку „Поем“ розібрали в один-два місяця, і дістати її тепер так само трудно, як і старі збірники Л. Українки. Це тільки гарно зайвий раз свідчить про конечну потребу в творах письменника.

Але найгірша доля спіткала драми Лесі Українки,—те, що критика вважає за найголовнішу й найціннішу частину її творчости. Власне в розпорядженні читачів були тільки три драми поета: „Кассандра“, „У пущі“ й „Камінний Господарь“, що видані „Друкарем“ в 1918 році. „Руфін і Прісцилла“, „Адвокат Мартьян“, „Лісова пісня“, „Оргія“ і всі дрібніші драми й драматичні поеми загубились для широкого читача на сторінках „Літ.-Наукового Вістника“ й „Дзвону“ (Окреме видання „Лісової пісні“ 1914 р. швидко розійшлося; інші драми так і не дочекалися досі окремого видання).

Після цього чи варто вже говорити про те, що читач не знає численних перекладів Л. Українки з Гайне—одних з найкращих українською мовою (були видані в 1892 р. разом з перекладами М. Славинського, потім в 1903 р.—„Атта Троль“, кілька цікавих перекладів переходять на сторінках „Рідного Краю“ та інших таких видань); не знає невдалої, але де в чому надзвичайно цікавої й характерної драми „Блакитна Троянда“ (Збірн. „Нова Рада“. 1908 р.) так само як не знає її оповідань і літературних статтів.

Не можна сказати, що про Лесю Українку забули і не дбали про видання її творів і повернення їх читачеві. Двічі робилися спроби дати йому всі твори автора „Лісової пісні“, але обидві спроби наткнулися на той злий фатум, що про нього ми згадували. В 1911 році київське видавництво „Дзвін“ випустило книжку: „Леся Українка... Твори. Книга перша“. Перша книга залишилася й останньою; далі видання не двигнулося. Книга дала п'ять невеличких драматичних етюдів—в кожному разі з другорядних („Вавилонський полон“, „На руїнах“, „Три хвилини“, „В домі роботи, в країні неволі“ та „Йоганна, жінка Хусова“), та ще три оповідання („Над морем“, „Приязнь“ і „Розмова“). Це було цінне й потрібне, але це ж і тільки. Книжка надзвичайно швидко розійшлася. Продовження видання не було. Через сім аж років, в 1918 р., видавництво „Друкарь“ видало книжку: „Леся Українка. Твори. Том перший“ (з вищезазначеними трьома драмами)—і знову на цьому видання припинилося. Це все, що до останнього часу було зроблено з літературною спадщиною одного з видатніших наших письменників.

II.

Перед працівниками й дослідувачами нашої історії письменства стоїть одно з чергових завдань (одно з таких численних завдань, бо кого ж з наших класичних письменників маємо ми в гарних наукових виданнях? Ще й Шевченко цього не дочекався) дати повне наукове видання творів Лесі Українки.

„Черговою“ працею в нас безмірно багато; не знаєш, за що братися. Але гадаємо, що це завдання—дати твори Л. Українки—дійсно невідкладне й чергове. Коли не можемо зараз же приступити до видання, необхідно зараз, як мога швидче, взятися взагалі за роботу над Лесею Українкою. Справа от в чому. Перше,—час іде, ми відходимо все даліше й даліше від років, коли Л. Українка була поміж нами. Непомітно вже й десятирічний ювілей її смерті встає перед нами. Все зменшується та з'ужується коло людей, що добре знали Лесю Українку; безслідно гине сила коштовніших біографічних матеріалів для характеристики видатного письменника. Треба збирати спогади, може листування, треба передати майбутнім поколінням дивне чарування живої постати незвичайної людини, якою була Леся Українка. Збирання різного роду біографічного матеріалу—перша робота; її не можна відкладати, бо цей матеріал буде все зменшуватися. Друге,—тепер ще є сила рукописів Лесі Українки. Невеличка частина їх в Києві, більшість—по різних інших місцях. Вони переховуються, як святиня, в руках вірних, надійних і близьких до покійниці. Але ж, по-перше, приватне помешкання, та ще де-небудь на селі, для рукописів першорядної історично-культурної вартості,—це ж не діло; ми вже не на такому ступнію культури; ми ж вже розуміємо історичну й літературну цінність цих рукописів. По-друге, їм не переховуватись треба, над ними треба працювати. Поки до наукового видання, а праця над ними величезна. Хто бачив рукописи Лесі Українки, той, знає, яку велику історично-літературну вагу вони мають. В кожному майже рукопису сила змін та поправок; поправка одним атраментом потім ще другим, потім зверху ще олівцем, а потім—в рукописах переважно першої доби—ще поправка рукою матері—Олени Пчілки. Це ж все—матеріал для роботи, це ж варіанти, редакції. А коли ці всі рукописи не зібрати своєчасно до купи й не умістити їх в надійне місце та не зняти з них науковими способами копії,—хто поручиться, що нічого з них не загине навіки для історії українського письменства? Може слід би просто нашій Академії Наук утворити комісію по виданню творів Лесі Українки і розпочати працю над збиранням біографічних та рукописних матеріалів? Невже завжди чекати, поки сповниться урочисте свято „столітнього ювілею зо дня смерті“ і тоді братися за працю, для якої вже майже нічого нема?

Ми не думаємо тут подавати план праці подібної комісії чи наукового, академічного видання творів Лесі Українки. Хотілося б тільки коротенько вказати, що за широка праця лежить перед тими, хто присвятив би свій час студіюванню чи виготовленню до друку творів нашого письменника.

Перш за все, доведеться зібрати всі твори Л. Українки, привести до відома суму її літературної спадщини. Більші речі, як напр. драми,

певна річ, добре відомі всі. Але серед дрібної лірики є багато поезій, що переховуються по старих мало відомих часописах та альманахах, як „Зоря“ (з 1887 року) „Нарід“ (з 1891 р.), „Дзвінок“ (з 1890 р.), альманах „Перший вінок“ (1885 р.) та інші, і залишаються невідомими навіть тим читачам, що знають всі збірники Лесі Українки. Немало такого невідомого чи забутого матеріалу розкидано й на сторінках „Життя й Слова“ й „Літер-Наукового Вістника“. Далі, безумовно знайдуться й зовсім нікому не відомі вірші в рукописах, коли ці останні будуть зібрані й вивчені. Автору цих рядків довелося небагато попрацювати над лірикою Л. Українки, але він вже, за ласкавою допомогою Б. В. Квітки та С. О. Єфремова, має в руках дві поезії—„Переспів“ та „Дим“ в рукописах, що ще невідомі нашому письменству. Можна бути певним, що зібрання й вивчення всіх рукописів подарують нам ще кілька цінних літературних знахідок.

Друга й велика частина роботи—праця над рукописами, встановлення тексту. Ми вказували вже, що рукописи надзвичайно цікаві й мають силу поправок і варіантів. Порівняння, зроблені нами, тих рукописів, що були в наших руках, з друкованими текстами показує, що досі твори Л. Українки друкувалися досить неуважно. Іноді, невідомо чому, перепущено один-два рядка (може просто випало з друку?); текст в одному місці приводиться в першій редакції (хоч і закреслений), в другому—у надписаному варіанті; принципового відношення до тексту нема жадного. Нарешті, прийшов вже час встановити на своїх місцях все змінене чи повикидане через цензурні вимоги. Варіанти й доповнення дадуть нам майже для кожного твору кілька редакцій, що матимуть першорядне значіння то для історії творчого процесу автора, то для історії його світогляду, то, нарешті, для його художнього виросту.

Тільки після цієї роботи настане час для справжнього наукового студіювання творчості Лесі Українки. Настане час для літературних студій над окремими творами й творчістю в цілому, настане час оцінити й зважити цю творчість з історичного погляду—та з'ясувати, що живого й потрібного для нашого часу несе ще з собою Леся Українка.

III.

Поки чекатимемо повного й наукового, в суворому розумінні слова, видання всіх творів Лесі Українки, такого, що було б обставлено всім складним апаратом академічних приміток та коментарів, — а зараз маємо вже цінну спробу такі дати читачеві „Твори Лесі Українки“, що її розпочала „Книгоспілка“. Хочеться бути певним, що ця третя спроба не має нічого спільного з нещасними кроками „Дзвону“ та „Друкаря“ в минулому. Як видно з проспектів „Книгоспілки“, передбачається дати твори Л. Українки в шости томах. Поки вийшли третій та четвертий томи (все ж таки вже два, а не один! Фатальну межу перейдено), що містять у собі драми; з змісту їх видно, що ще п'ятий том буде відданий на драми; перші два томи, очевидно, дадуть лірику й поеми Лесі Українки, шостий залишиться для прози (оповідання, а може й статті). Це, очевидно, ще не буде в науковому розумінні „Повне

зібрання творів" (не можуть увійти „Історія східних народів“, такі переклади, як з Моріса Верна: „Біблія або книги Старого Завіта“, що видано було у Львові в 1903 р. з передмовою М. Драгоманова та ще де-що), але все те, що потрібне, що не втратило свого більшого чи меншого значіння громадського й літературного—буде нарешті дано. Це—немалої ваги культурна справа, і „Книгоспілки“ належить за те вдячність і книгозбірень, і школи, і літературної нашої молоді, і широкого кола читачів.

Третій том „Творів Л. Українки“ видання „Книгоспілки“ містить у собі п'ять „драматичних поем“, як звала їх сама Л. Українка: „У пущі“, „Одержима“, „Вавілонський полон“, „Кассандра“, „На руїнах“, та діалог „Три хвилини“. Матеріал, як бачимо, подано у хронологичному порядку, єдиному можливому з наукового погляду. Тут, правда, для творів Л. Українки повстає питання, звязане з процесом її творчости. Іноді письменниця писала весь твір одразу, надзвичайно швидко, тут же оброблюючи його, і вже більш до нього не верталася. Так, на протязі одної ночі, 15 лютого 1901 року, було написано „Одержиму“. Так на протязі трьох днів—27—29 квітня 1910 року—утворено драматичну поему „Боярина“. І взагалі треба сказати, що Л. Українка писала завжди швидко, з захватом. Але іноді, розпочавши твір, чи написавши більше половини, вона залишала його і зверталася до нього потім тільки через кілька років. Так було, напр., з драмою „У пущі“. Розпочавши драму в 1898 році (перша і третя дія, перша частина другої дії), Л. Українка не працювала над нею потім аж до осені 1907 року, коли закінчила п'єсу й остаточно зредагувала й виправила її. В таких випадках редактор видання „Книгоспілки“, встановлюючи хронологію п'єс, відносить п'єсу до року початку праці над нею. Хоч частіш в такому разі роком написання твору лічать рік його викінчення, вважаємо цей спосіб правильним й доцільним: він зв'язує нас з замислом поета й краще дає змогу зрозуміти послідовну еволюцію творчих замислів.

Приємною новиною для широкого читача в 3-му томі видання „Книгоспілки“ з'явиться епілог до „Кассандри“. Можна по різному оцінювати його художню вартість, але Леся Українка є для нас остільки „класик“, що кожний рядок її та кожний крок поетичної думки повинен стати громадським майном. У виданні „Друзаря“ епілога не було. Надзвичайно цінна вказівка „приміток“ нового видання, що „по видрукованні поеми Леся зважила, що епілог зайвий і висловилася, що коли поема буде друкуватися вдруге, то вона загадає епілог вилучити“, але „Книгоспілці“ спасибі, що її редактор дає змогу нам увійти собі повний замисел і повну композицію одного з видатніших творів Лесі Українки.

Четвертий том містить у собі ще більше матеріалу, ніж третій. Тут дано такі п'єси: „В катакомбах“, Руфін і Прісцилла“, „В дому роботи, в країні неволі“, „Айша та Мохамед“, „На полі крови“, „Йоганна, жінка Хусова“ і „Боярина“. Таким чином, цей том обіймає драматичну творчість Л. Українки доби 1906—1910 років. Уважний читач і науковий дослідувач знайдуть тут для себе нові, невідомі досі рядки й

кілька невеличких нових, в порівнянні з старими виданнями, варіантів. В розпорядженні редактора були рукописи „В катакомбах“, „Руфін і Прісцилла“ (5 дія), „В дому роботи...“, „Йоганни...“ й „Боярині“. Повною новиною для читача й дослідувача в цьому томі з'являється 5 дія драми „Руфін і Прісцилла“, що не була за згодою Лесі Українки надрукована в „Літер.-Наук. Вістникові“, де уміщено драму (1911, X—XI); вона досі залишалася в рукопису й тепер воскресла для нашої літератури.

І до третього, й до четвертого томів додамо невеличкі надзвичайно стислі, але й надзвичайно змістовні, примітки. Вони торкаються хронології творів і історії їх написання і, при бідності наших матеріалів для студіювання Л. Українки, набирають величезної цінності.

Залищається тільки висловити бажання, щоб жадні перепони й жадні „фатуми“ не пошкодили „Книгоспільці“ як мога швидко довести до кінця справу видання творів Л. Українки. Вони потрібні нашому письменству взагалі, та будуть особливо коштовним і своєчасним подарунком нашому громадянству з приводу десятилітнього ювілею смерті їх автора.

Б. Якубський.

„Современный Запад“. Журнал литературы, науки и искусства. № I и II, Госуд. Изд. 1922 и 23. Петроград.

Потреба журналу, що ставить собі основним завданням інформувати широку кола читаючих ССРСР про стан західного мистецтва взагалі—надзвичайно велика.

Світова війна, революція та блокада, майже кругле десятиліття, відрізала нас від західної Європи, знищила звязки між поодинокими країнами, народами і класами, так конечні для розвитку світової економіки, а рівночасно необхідні для загального прибільшення культурних цінностей. І хоч у нас сьогодні другі критичні методи і підходи для оцінення проявів західно-європейського культурного життя: ми дивимось на них не тільки з класової плоскості нашого світогляду, але приміняємо прямо строго діалектичний метод—і одержуємо вповні другі результати... то все мистецтво заходу Європи дає з одної сторони дуже яскраві, глибокі приклади упадку, плутанини форми і змісту в області типичних представників буржуазної культури „під захід капіталістичного політичного ладу“, а з другої сторони, ця кинена в саму глибину національних і економічних противенств Європи викидає на біржу літературної творчості і мистецтва взагалі знамениті приклади „нового революційного мистецтва“, яке дуже часто силою експресії і глибиною сюжетів випереджує нашу революційну братію, нас—що вже 5 років варимось в революційному кітлі ССРСР.

І два перші числа журналу „Современный Запад“ дають надзвичайно багатий матеріал в області майже всіх родів мистецтва західної Європи, включаючи, крім переводів найбільше характеристичних і оригінальних творів, також дуже цікаві критичні нариси і статті, багату бібліографію і хроніку. Можна сказати, що це не тільки журнал звичайного типу, а прямо удачно і всесторонньо складений підручник—

маленька енциклопедія всього, чим цікаве й багате західно-європейське мистецтво і культура взагалі.

Ми не маємо наміру давати критичний нарис журналу (1 і 2 чисел), хочемо тільки звернути увагу читаючої публіки на Україні, що хто хоче у кількох годинах пізнати те, чого не знав і про що не чув через кілька років,—хай солідно перестудіює ці дві книги, разом коло 30 аркушів друку.

Залишаючи на боці переклади прози й поезії, звертаючи тільки увагу на виїмково дібрані переклади новішої, частинно революційної німецької поезії, т. А. Дуначарського, з відповідною статейкою його ж пера, хочемо підкреслити багатий зміст статтів в роді Радлова „Современное искусство Франции и Германии“ (№№ 1 і 2), Гвоздева „Экспрессионизм в немецкой драме“ (там же, стор. 112), Мірського „О современной английской литературе“, Смірнова „Современное состояние французской литературы“ и Браудо „Новый дух в немецкой музыке“ і др. Вони—ці статті, в короткій формі дають прямо вичерпуючу картину найбільше цікавих моментів у своїх областях під теперішню хвилю.

Дуже цікаві, але рівночасно наївно-жонглерські останні маніфести Марінетті, як також уваги дикаря, приїхавшого з Полінезії, про життя й культуру заходу Європи. або так назв. „європейської цивілізації під наг. „Папалагі“.

Крім цікавої статті проф. Єрчиковского про повстання континентів, заслуговує на замітку стаття О. Шпенглера „Пруссизм и Социализм“ (вийшла окремою брошурою), котра дає питому Шпенглеру доволі абсурдну, ідеологічну комбінацію, наче б то соціалізм К. Маркса—це безперечний продукт англосакської, торгової раси, коли, наприклад, навпаки: чисті форми соціалізму походять і знаходяться в прусько-державній, солідній системі. (!)

Виїмковий, надзвичайно живий стиль Шпенглера прямо сугестивноує читача і може його, зокрема слабо підготовленого, дуже легко, як це кажеться, „збити з пантелику“. Приклади: „інтернаціонал це імперіялізм“,—„господство над фавстовською цивілізацією“, або „капітал визначає економічну енергію“, „власність це сила“, і т. д.

Радимо дуже обережно читати цю статтю...

Годі ще ширше обговорювати дбайливо зібраний критичний, бібліографічний і іронічно-інформаційний матеріал, надрукований на 50 сторінках (петітом) у першому числі, а на 40 стор. у другому.

Коротко, на закінчення: виїмково цікавий і відповідний потребам хвилі журнал; наші критики, літератори і поети можуть з нього багато навчитися. Ждемо слідуючих чисел.

Склад редакції: Е. І. Замятін, А. Н. Тихонов, К. І. Чуковский.

Волод. Гадзінський.

Гнат Хоткевич. Камінна душа. Повість. Друге хвілейне видання в 25-ліття літературної діяльності. Державне Видавництво України. 1922, стор. 303+VIII.

Гнат Хоткевич—письменник, якого ми ще маємо знайти. Невважаючи на те, що 25 літ пробігло його праці на терені України, він у нас якось мало відомий. Письменник з великою творчою силою, з глибоким почуттям, з майстернім стилем, всебічний і широкий—він якось лишився поза фокусом суспільної уваги, бо працював він серед так званого колишнього „громадянства“. Письменник культурний серед некультурних українофілів та неграмотних селян мусив і творчість свою стригти під той узенький штиб. Але зараз фокус культури пересувається під тиском ліквідації безграмотности як культурної, так і політичної, і ми можемо вже дивуватись і багато де-чого брати з доробку Гната Хоткевича. Щиро наділений природою, він і письменник, і композитор, і бандурист (чи не перший по силі на Україні), і популяризатор, і перекладач, і лектор, і критик, і, що найцінніше, в основі його творча робота орієнтувалась головним чином на працюючого. Він протестант, він Авірон в своїх шуканнях, який не зупинявся ніколи перед авторитетами, не хилився перед сильними, але ворожими нам, володарями землі. Тому приходилось Хоткевичу бути і вигнанцем. В один з таких моментів, коли Хоткевич обставинами примушений був жити в Австрії та в Карпатах, і була написана його краща повість „Камінна Душа“.

Трудно знайти другий подібний шедевр в українській літературі як з боку ідей, образів, так і чуття, яке б'є з повісти.

Твір є збудований на міцному й живому сюжеті, що весь час тримає читача в напруженні й цікавості. З цього боку, нам здається „Камінна душа“ не має рівних у нас. Сюжетний бік цього твору можна рівняти з кращими творами Гюго, Дюма чи Дікенса.

Далі,—мова бурна, архаїчно щира гуцульська мова в яскравих діалогах з каміня висічених типів. Усі звороти, усі прибадашки, усі порівняння й образи з гірського оточення гуцулів, де камінь, груня, плаї замірили в мохові ялиць й букових хутрах, де вільні й незаймані цілини скоряються лишень стихії...

Де фарби й чуле поетичного народу переплітаються в яскравий фон, на якому розгортається трагедія як цілого гуцульського племені, так і особиста трагедія опришка (розбійника) Марусяка, попаді, гуцулів, Катрі, Юріштана, де виростає на велетня фігура Юрка Неклопотана Голова. Де над усім вітає дух протесту, навіяний крилами тепер вже легендарного опришки Добуша. Протест гарячий і запеклий. Бо чим повинні ті одверті, щирі, напів-первісні люде, що попадають у хижі пазури австрійської монархії, з безглуздими поборами, з маленькими сатрапами, як Гердличка, що катують з садизмом цих не озброєних осмію людей... жаліться нікому, одна дорога в гори, в опришки. А там вже виходу нема для Марусяка, і котиться він, як камінь з гори, прискорюючи рух, аж поки не розбивається в цурпалки. Так хочеться їм всім спокійно працювати, але обставини затягають, і вся трагедія кінчається на шибениці, коли в останній мент розбійник просить любу флююру і звуки, напоєні чуттям отих первісних гір, чарують увесь народ, ведуть до сліз.

Все починається з того, як попадає молода тікає до розбійника і далі розгортається... але тут не розкажеш. Візьміть і прочитайте!

Там і пісні, й легенди, й боротьба. Жіє чарівна Срібнарчучка та горесная Катря.

Шумує Черемош...

„Колись тут було кам'яне море. Збурхані хвилі ходили гремлючи до небес, а потім застигли нараз...”

Як дійсний майстер слова, Хоткевич використовує паралелізм чуття з явищами в природі: „Маруся не спала. Серце нило одностайним рівним боєм”... І далі: „Тихо брєніла заблудькана муха на шибі. То замовкала, повзаючи по шклі, то знов співала фальцетом, заплу-тавшись у складках занавіски, а коли попадала в щілину між рамою й шклом, дзичала нервово й спішно. В покою пахло воском і якимись травами”...

Коли перебороти початкову трудність місцевого колориту мови, то вся „Камінна душа” бере так читача у свій творчий полон, що не одриваєшся од книжки, забуваєш за все.

Валеріян Поліщук.

Грицько Коляда, Іван Сенченко, Олександр Копиленко. Штурма. Харків, 1923, стор. 34 in ¹/₃₂.

Володимир Свідзінський. Ліричні поезії. ДВУ. Кам'янець, 1922, стор. 54.

Нове життя нашої країни вже успішно настільки освідомитись, що виникає проза. Але співці, в яких переважають емоції, більш як освідомлення, не перестають оспівувати те нове життя, підходять ще нові сили і—ми маємо хоч би таку книжечку, як „Штурма” Коляди, Сенченка й Копиленка.

Гр. Коляда це відгомін Маяковського, але в нього є своєрідні взяті з нашого побуту образи.

Він має вже своє обличчя. Теми його—перемога машини, перемога міста:

Дайш океанови мязи!
Запрягайте у шруби!
Електричним струменем проріжте,—
І буде, буде: електрофікація.

Словник у його, мов з газети:

Сьогодні робітники працюють по заводах;
є трести й синдикати, директор є робітник.
Це сьогодні в Укр. Соц. Рад. Республіці—НЕП.

Послідовність у Коляди психологічна, вірш накиданий без плану, без стержня, здібний для виголошування, а не читання, доказом чого є імперативна форма: „працюй, дайш, дурак!” чи друга персона.

Багате мотлоху, водички, от як приміром кінець поеми, але є й справжні зерна художнього слова.

Іван Сенченко—у збірці найсильніший. Сенченко глибокий й чулий лірик. Образи у нього в більшості лагідні (і на місці) з плоттю і кров'ю. Не надумані. У майбутнє, що розподала революція, він дивиться

надійно, переконано, так що картає тих що зітхають ще й досі до чистоти Мадонни, ідеалізму. Здоровий Пан життя зірвав з неї святий покров і взяв її. „А ви ще й досі на шляхах ждете з розп'ятиєм в руках“.

Ось приклади його дзвінкого поетичного слова:

Не лебедіє думка на лоні вод,
Не б'є крилом—замріяно крилом,
По хвилях сонного досвітнього спокою,
По хвилях хвилею—прапором лебединим.

Віжать вітри, струмлять вітри...
Вітрів огонь у льон небес.
Цілує очі буйно плес—
Льонові—сині хвилі...

У Сенченка є завше глибша думка, що стискає в одно ціле поетичні форми.

Олександр Копиленко—молодий ще зовсім як поет, але вчений що до віршу, тому свідомість почувається за кожним рядком: образів стільки що, що моєму, є навіть зайві. І все гаразд, і чогось бракує.

В бравурних згуках маршу
Через покоління по східцях днів
Насуває вечір шапку
На кучері зорі й її червоні вії.
І майбутнє—голуба гондоля—
Б'ється прив'язана до моїх грудей...

Треба винайти міру поетові і додати більше чуття, щоб не стали кимвалом бряцаючим. Надії ж Копиленко подає.

Взагалі виступ трьох молодих поетів у окремій збірочці треба визнати цікавим. Провінція одгукнулася в особі Вол. Свідзінського його лірикою. Не знаємо, чи може бути ще небудь іншого у цього поета крім лірики, але книжка доводить що ні. Поет щирий, цікавий, творчість свою черпає з сирої глибини українського слова, що наближається до пісні, а то й дійсно є піснями: „Ой красно та яблунька зацвітала“, „Не вий вітре“ й ин. То знов малюнки природи, переплетені з ідилічними настроями у гарному вірші, кажуть що поет наче б під впливом Рильського та ин. неокласиків, але занадто простіший що до всякої книжковості.

От із сонета ідилія:

Черет і осока обняли сонний став
І пусто скрізь. Лиш дівчинка порою,
В забутий парк забрівши самотою,
На галяві серед високих трав,
Коли південь виблискує й палає,
Із бабки срібної візок собі сплітає.

Згадує поет і доісторичні часи, коли були, мабуть „атоли-острови, неначе персні білі“ на морі, а тепер поля і луки, але ніде він не згадує реального людського життя, ніде у поета лірика краса не звязана з лірикою сучасної душі.

Невеличкий клаптик тільки з широкого світу, а велике, що шумить кругом, лишилось непоміченим для його ока. І з образою хочеться лайнути поета, чого він сліпий. Але хіба сліпих можна лаяти за це? Рідко коли сліпця можна йвилікувати. Хай ходить—шкоди не зробить. Нового тут нічого в нашому житті немає.

Василій Сонцвіт.

Гео Шкурупій. „Барабан“, вітрина 2-га. Київ, 1923. Король Футуруперій. Гео Шкурупій, „Психетози“, вітрина 3-тя. Київ, 1922.

Київські панфутуристи та „король футуруперій“ люде, що в них права рука не знає, що робить ліва. Ліва рука виголошує в теоретичних статтях: „смерть мистецтву“, а права рука тим часом в кишені ховає посвідчення на поета, чи патент на короля футуруперій. Ліва рука заявляє: „за переходової доби все ж таки треба якогось сурогату мистецтва для робітничих мас“, а права замість мистецтва для робітничих мас простягає індивідуалістичні, егофутуристичні твори. Певно жоден панфутурист не стане заперечувати, що „виробництво“ їх не для робітника... а для міщанина! Що правда, воно з того міщанина знущається, воює його, та за теж тільки до нього й звертається. Хатня революція, так сказати!

Отже розглядати твори Шкурупія доведеться окремо від теорій панфутуристичних. Нам траплялося вже зазначати, що деструкція панфутуристів, їхня руйнація мистецтва не так страшні, як вони їх малюють. Вони пасуть задніх в порівнянні з московськими футуристами в цій справі. Справді, що можуть свого висунути панфутуристи проти такого розкладу мистецтва:

е	у	ы	
и	а	о	
	о	а	
			і т. инш. (Крученых. Вселенский язык)

Ясна річ, нічого. Шкурупієве:

geo	о	ge
	ego	
geo.		Skurupij (Autoportret)

проти того першого здається просто класичним мистецтвом. Та це ще найсмівливіша річ в „Психетозах“. Там розклад мистецтва загалом не йде далі таких не нових вже звукових спостережень, як ото:

або: „куд-куд-ку-ди, куд-ку-ди“ (курка квокче)

„уу,	вав,	ав,	уу,	ав“	(собака гавкає),
„аа,	аа,	уо“			(хлопчик кричить),
„ха,	ха,	ха“			(сміх).

Гріх було б і рівняти цю звукотворчість до геніальних вигадок звукописних московських футуристів,—досить згадати хоч би „Наш марш“ Маяковського.

При всій уважності до книжки Шкурупія „Психетози“ не знаходимо в ній нічого, що можна б відзначити. Це просто на десять літ запізніла епатація, що її тепер чути не дужче, ніж цвіркуна в гарматній стрілянині. Фотографії бензіномоторів, що їх додано до книжки без ніякого зв'язку з її змістом, тільки стверджують цю думку.

Інакше доведеться поставитися до „Варабану“. Що правда, ідеологічна лінія „Варабану“ та ж сама, що й „Психетозів“—руйнація міщанства, іконоборство, люмпенпролетарська революційність, виключно руйнаційна, та приглядають в ній здорові елементи, що роблять книжку далеко цікавішою, ніж уся решта панфутуристичного „виробництва“.

Коли під монументом

Я побачу повію,

Я скажу:

— Сестро, це капітал нас сюди вивів,

— Плюнь на всіх,

— Горе, горе безсилим!

(Залізна брама).

Жерці, шамани

вовком

завиють жалібного марша,

коли церков

позолочені бані

впадуть на тротуари.

(Тайфунка).

Такі речі, як „Залізна брама“, „Лікарепопівіада“, дозволяють сподіватися що, коли Шкурупій скине з голови бутафорського колапа „короля футуриперій“ і зречеться від почесного рангу „тротуарного поета“, то з нього буде, як що не поет революції, то визначний поет революційної доби.

М. Йогансен.

ХУДОЖНІЙ МАТЕРІАЛ В „НОВІЙ УКРАЇНІ“.

I.

— Як будуть творити молоді письменники Радянської України, коли майже всі визначні сили старої письменницької генерації живуть зараз за кордоном? З кого, з чого будуть рости?

Життя дало відповідь:

— З ґрунту. З маси.

Але ростуть молоді письменники і зі старої генерації.

Як же вони ростуть?

Розглянемо художній матеріал „Нової України“, де групуються молоді сили під безпосереднім доглядом Винниченка й Олеся. Самого

Винниченка ми не будемо чипати ще й тому, що в 2-х книгах, які ми маємо під рукою, надрукований його старий „Гріх“, добре всім відомий і „Закон“, який не закінчений. Про Олеся теж не прийдеться говорити,—він сам за себе сказав:

Одспівав я пісні вже свої.

І ще він сказав:

О, з'єднайтесь в єдину сім'ю,
станьте муром єдиним в бою,—
і ви збудите пісню мою.

Коментарія, гадаємо, не треба: всі розуміють, про яку сім'ю йде річ і до якого бою кличе Олесь. Шкода лишень, що сам Олесь не розуміє цього: ми давно вже переросли ці гасла, ми люди нової епохи, нових гасел, і добре знаємо, хто такий був Дон-Кихот. Не западе його поклик у наші душі, і буде лежати десь на закинутій станції „Еміграція“ в становищі *poste restante*, поки не забере його сивий історик літератури.

Який же молодняк росте з колишнього буйного дуба, ім'я якому—Олесь?

О'Коннор-Вилинська перекладає з Верлена:

Скрипок ридання,
Осінні зітхання сумні.

Така вже відсталість еміграції що до перекладів. Подивимось на оригінальні твори. Юр. Драган, наприклад, і досі пише:

Росплющив ранок сині очі,
Погляне з неба на струмок,
Що плюскотить, як сміх дівочий,
Хмільний від поцілунків ночі,
Безжурно-світлий, як божок.

Знаєте, нам хотілось би, щоб цей автор понав на вечірку спілки селянських письменників „Плуг“ і щоб його послухав наш безжурно-світлий Божко (єсть такий молодий критик). Я певний, що він сказав би йому: „Це, вибачте за вираз, не поезія, а банальщина. А римувати в 23 році „очі-ночі-дівочі“, принаймні, нудно“.

Але Драган, очевидно, не піде до нас, бо він дивиться туди, де „по осяяному шляху біла панна йде“, бо він взиває: „старі боги, поверніть же ви колись і нам мрії і сніг наші срібні“.—Не прийде—не треба.

Стефанович безперечно цікавіший. Шкода тільки, що він у такому оточенні:

— „Куди не глянь—жовто-блакитні“.

Треба ще йому увільнитись від солоденьких слів: „курчаток, пискляток, діточок, біло-жовтенький, хмарки, лісочок“ і т. д. Є у нього алітерації, асонанси. Автор трохи знайомий з технікою сучасного вірша. От його найбільш вдалий уривок:

Заблудилось ягнятко в степах,
Не гляділо, дурненьке отари.
Біга, мекає, взяв його страх,
Боляче своїм кием ударив.
Загубилось у буйній траві,
Кличе маму, так жалібно мека,
А вже мама у теплім хліві,
А вже мама далеко, далеко.
Не почує, хоч як її клич...

Не знаємо—свідомо, чи ні—але автор дав таке ягнятко, що його мимоволі порівнюєш з ягнятками еміграції.

Четвертий поет—Антін Павлюк—подає надії. Але його виховував не Олесь, а тичинівській „Плуг“ та „Соняшні Кларнети“. Гадаємо, що він зрозуміє свою помилку і, нарешті, найде свою маму, яка „далеко-далеко“. Єсть у нього навіть прекрасні образи:

Буде в днях—ясним спомином тінь,
Приведе на забуте місце,—
В голубу, в голубу далечинь.
Закипає пожежою листя.

Римування а Іа „очі-ночі“—нема. Асонанси: „глибінь—лабіринти“, „коси—осінь“. Але він ними не захоплюється,—це теж гарно. Єсть думки. Хиби: Зайвий символізм, слова з великої літери: „Тиша“, „Вічність“ то-що. Де-яка недоробленість. Поруч з гарними рядками трапляються невдалі. Взагалі—нічого, виправиться, тільки... не в „Новій Україні“.

Іваненко поет типа „Драган“. Гарно лишень те, що йому все таки

Рідний край з його журбою
Здається зіркою ясною.

Єсть ще поет Х. А. (чи не та поетеса, котру у нас вже не друкують, хоч і пише цілком радянські вірші: древні?) Що ж про неї, чи про нього сказати? Цітую перший рядок першого віршу:

Прибралися ліси у золото осіннє,
В останнє сонце їм сіяє золоте,
В останнє їм блакить всміхається ласково,
І щось заховують вони в собі святе.

Гадаю—досить, бо це, здається, найкраще місце з Х. А.

Резюмую: з 6 поетів, що приймають участь в „Новій Україні“ вартий уваги поки-що один—Павлюк.

II.

Прозовий відділ починає (хто б ви гадали?) Вал. Підмогильний. Це той, що друкувався в „Шляхах Мистецтва“. Правда, редакція

робить примітку, що „шановний автор“ і т. д. Віremo редакції і надіємось, що „шановний „автор“ зробить десь і якесь спростування ¹⁾. Инакше будемо вважати його за Кліма Поліщука № 2.

А втім, це справа авторського сумління, а нас цікавить в данім разі художній матеріал.

Треба сказати правду, нариси „Повстанці“ В. Підмогильного, мабуть, найкраща річ із всіх оповідань, що уміщені в двох книгах „Нової України“. Про повстанців єсть що сказати. Тому й присвячуємо Підмогильному окремий розділ.

В новелі—4 фрагменти, звязані вони між собою повстанчим настроєм. Про яких повстанців розповідає Підмогильний? Він цього не ховає:

„... До столу протискається нова постать — висока людина в синьому козацькому вбранні, з червоним шликом“.

І далі:

„... Він поклав шапку на стіл, закинув оселедець за вухо“.

Досить. Розуміємо, з ким маємо діло. — Як же ставиться до цих повстанців з „оселедцями“ шановний автор? Очевидно, він не належить до тієї категорії митців, що цільнують замаскувати свої тенденції і заслужити звання „об'єктивного“ письменника. Він просто каже:

„Повстанці (тоб-то ті, що з оселедцями С. К.) заняли місто тільки три дні тому, але порядок налагоджувався“.

Це сказано без всякої іронії. Шановний автор не ховає своєї симпатії до оселедочно-повстанського руху і дає нам не факти, а романтику, бо ж ми не повіримо, що й наші, червоні повстанці, „налагоджували порядок за 3 дні“. Це характерно. Нас, сучасників, не одуриш і 33-ма днями.

Це перша хиба твору: тенденція потрібна, але не безоглядна, бо инакше твір переходить в ту стадію своєї вартості, яка зветься „агіткою“. Ми й своїм митцям не рекомендуємо писати „агітки“, тим паче не радимо цього чужим по своїй ідеології.

Підмогильний перебуває під сильним впливом Л. Андреева. Його натуралістичні малюнки, від яких дмухає Нечуєм (в кращім разі), перепутані з андреевськими жахами. От натуралізм:

„В хаті борщ був на столі. Мати розповідала, що в Павлихи врешті таки народився син, а в Панасенків іздох кнурець“.

Такий натуралізм проходить через все оповідання. (Недалеко утік від О. Шоптала. Єсть у Підмогильного і гарні речі, „В епідемічному бараці“). До нього образи: „вишня подарувала йому ще своєї краси“, „стало сумно, як то завше буває весняної ночі, коли тебе жінка не кохає“. Гадаю — наївні, для гімназиста 5-го класу — образи.

Але от починаються андреевські жахи:

„Тарас притулювся до ночі й застиг. Тиша його скорила і стала йому замість душі“.

Далі: „Тиша до нього не йшла бо він мав маленьке серце.“

¹⁾ Редакція «Ч. Ш.» друкує нижче це «спростування».

Далі: „Тиша тим часом стала Остапові замість очей“.

Курсив всюди наш. Ми нарочито підкреслюємо цю жакну тишу, що стає замість очей, бо на тій же сторінці ми чуємо ще про тишу.

„Тиша покинула його й подалася назад до степу“. Його сум грізною марою навис над Остапом... „Ті мовчки кликали до себе тишу. „Тарас потонув у тиші“.

З першої глави „Ідуть“ можна зрозуміти: хтось іде в повстанці, але, звичайно, по андрєєвські: „з гуканням до степу“ „з риданнями“, „з слідами, що червоніють перемогою“ і т. д.

Звичайно, ми не проти такої маніри писання, але після „Жизни Василия Фивейского“, припустім, треба бути з жахами обережніш. Після „Войны и мира“ нема Ропшина—це сказала та аудиторія, для якої намагається писати Підмогильний. Ця ж аудиторія знає, чим для своєї епохи був Андрєєв і чим для нашої епохи будуть його безоглядні послідовники—Андрєєви в 10-му виданні. І ця ж аудиторія скаже: треба поважати українську літературу (це властиво до Винниченка, не до Підмогильного), не годувати читачів огризками з російського літературного до-революційного стола. Треба уміти себе викреслювати (це до Підмогильного). Це велике вміння.

З усіх жаків Підмогильного ми найшли тільки один, який заслуговує уваги:

„Остап глянув йому вслід і жакнувся степу: той збільшувався й поширювався, як потоп“.

Все це, звичайно, деталі, але деталі роблять цілу композицію.

Другий, третій фрагменти—не кращі. Автор до того захоплюється петлюрівською романтикою, що й сам не помітив, мабуть, як він з андрєєвських жаків перейшов до базарних губанівських малюнків.

... „— Хіба ж можна випускати з рук?—бурчить один—четверо скорострілів, хіба воно на дорозі валяється?“

— Та батько дозволить, то він жартує.

Отаман сміється. Сотник уже злісно дивиться на нього, і з уст його готові вирватись гарячі докірливі слова. Ще хвилину й він ладний кинутись з пістолем на отамана, гукаючи: Смерть зрадників!

І далі: в такім же дусі. Так би мовити, дух запоріжської вольниці. Дешева романтика а la „Огнем і мечем“—це, в кращім разі, місцями „Отаман Зелений“ Кл. Поліщука. І не хочеться їх прощати автору, бо-ж він претендує на розробку більш серйозних тем.

Далі знову дешева романтика і безоглядна тенденція петлюровської агітки. По Підмогильному, його повстанці не грабують селян, що це якісь зверх-люди. Ще далі така от філософія:

— „Ні, я не хочу бути зіркою, в далекому блиску зір захована безодня суму. Зорі—то небесні сльози. Важко плакати, а сльози бути ще важче“.

Це філософствує вартівий і, між иншим, Підмогильний жадного разу не почервонів за нього.

Останній фрагмент мусив виправдати всю попередню балаканину. Сіль нарисів „Повстанці“ полягає в словах начальника штабу: „Ходім Грицько! Не варт дивитись на пожежу, бо в кінці кожної пожежі лишається тільки попіл“.

„Повстанці“ розбиті на 4 фрагмента: „Ідуть“, „В штабі“, „Перед наступом“ і „Пожежа“. По підзаголовках ми природньо мусимо підійти до останніх слів начальника штабу (звичайно, по лінії консервативного думання). Але внутрішня композиційна послідовність не витримана. Не зумів Підмогильний зробити як слід і останнього фрагменту. Історія з редактором прямо-таки наївна.

„Але редактор хитнув головою: Не маю часу,—відповів він,—треба написати статтю до завтрашнього числа. Ви знаєте, яку я статтю пишу? Хе! Я готую її вже два тижні. Я... готував її весь час свого свідомого життя. А ось спромігся висловити це й одновісти на безліч питань, що повстали передо мною і всіма нами... Ця стаття—наслідок усього мого думання, підсумок усього мого існування“...

І далі в такому ж дусі. І до цієї патетично-трагікомичної постаті з аверченковських фейлетонів Підмогильний цілком серйозно ставиться.

Резюмую: Підмогильний все-таки найкращий автор із всіх прозаїків „Нової України“,—про нього можна говорити. Але Підмогильному треба учитись, учитись і учитись. „Нової Україні“ ж не треба халатись: безперечно, автор скоро одмовиться від своїх „Повстанців“, а до станції „Еміграція“ він і так, можливо, помандрує.

III.

Про інших авторів „Нової України“ ми скажемо значно менше: про де-яких з них і зовсім не варт було б говорити—не претендуй „Нова Україна“ на звання серйозного журналу.

Друга річ—по розміру найбільша—це „Роман“ М. Диканько. „Роман“ забрав 2 друкаркуша. Редакція не пожаліла паперу.—Шкода. Такі речі звуться у нас продуктами графоманії, як вони звуться за кордоном—не знаю, очевидно, інакше. Нами зарання опановує підмогильний жах (бо ж він дійсно трагікомичний): що ми будемо цитувати з цього автора?—От вам докази:

— А я, Васильку, вже залицявся до панночок.

— Та невже?

— Я вже й краков'яка вию танцювати.

І далі автор каже: „А я не залицяюся до панночок. Майбутньому письменникові не личить бігати за „бабським хвостом““.

Але „майбутній письменник“ хоч і висловив цю думку, та думка думкою, а діло—ділом. На протязі цілої першої частини він бігає за хвостом Музи Шілінг. Це природньо, бо б. петлюрофіцер, що намагається в 23 році відограти роль—як ми бачимо далі—українського Купріна, иншого нічого й не придумав.

Беззмістовна пустишка, Диканько ще раз підкреслює, які нікчемні паростки пустила „Нова Україна“. Про якісь шукання тут і говорити

не приходитьсь. Стиль, форма, прийоми—все старе. Але як далеко Диканькам до змісту старих письменників, хоч би до того ж Винниченка.

— „В фанта, панове, в фанта“. Муза, ви задоволені своїм сусідом?

Це питання. Скажи—ні, посадять біля когось иншого (це так думає „майбутній письменник“. С. К.).

— А з виконанням, чи без виконання?

— Звичайно, з виконанням.

— Ні, без виконання.

— Так поцілуйтесь!

— Так без виконання ж!

— Е, ні, поцілуйтесь!

І т. д., і т. д. Ще поцілунки. Ще поцілунки. Так вся глава.

Друга глава:—„А що як поцілувати? Її поцілувати в розпущений кінчик? Не можу витримати. Поцілую. Ух!“

Третя глава:—„Музо! Музо! Яж її покохав. Від першого побачення, від першої хвилини. Невже не судилось. Батько стоїть, а я дівчині руки цілую“.

Четверта глава:—„Музо, голубонька моя, рибонько! Кохаєте мене чи ні?—Я не знаю.—Янгоде мій, скажи! Я жити без тебе не можу.—Пустіть, не цілуй, прощай! Кохаю.—Музо!... Кохає! Як привітно усміхнулася“.

П'ята глава:—„Дитинко моя! На різдво приїду й повінчаємось! Жіночко моя кохана.—Цілуй! Цілуй мене, Васильку“.

В шостій главі Муза пише поганенького вірша, а їй у відповідь „майбутній письменник“—Диканько теж пише поганенького вірша.

В сьомій главі: „Вже пройшло півліта і—падуча зірка загорілась, осяяна раптом і... погасла“.

А у восьмій главі появляється нова Муза—Чорна Блискавка з великої літери—„оксамитна троянда“.

В дев'ятій главі новий роман—з Чорною Блискавкою, яка—„розвинена, інтелігентна, шляхетних поривань; видно холеричного темпераменту“.

В 10-й главі „Майбутній письменник“ баче, як „частіш спаляхує Чорна Блискавка, шаріються щічки“ й розказує їй „що-небудь гарне й сумне“ про Чудову Мрію і Лицаря Мрію, після чого Чорна Блискавка покидає автора.

В 11-й главі Муза в трансі, а автор знову кричить:—„А тепер цілуй!“.

На цім закінчується перша частина „Роману“. Друга частина значно менша. Між иншим—я боюсь, що мене обвинуватять в передержці (ті, хто не має під рукою „Нової України“), але инакше пересказати я не міг, бо і в дійсності із таких цитат складається вся перша частина „Роману“. Я сказав би, що це скандальне зверхбазарне оповідання конче компромітує „Нову Україну“.

В другій частині властиво більш публіцистики, ніж художньої творчости. І краще в ній тільки те, що автор, нарешті, зустрівся з Музи-

ним чоловіком. Тут він до неї знову „возгорел“ страстю, але вона його спитала:

— Ви знаєте, що таке lues?

На цім і кінчається „Роман“ Диканька. Цікаво: де був Винниченко, коли здавали в набір цього автора?

Є ще в „Новій Україні“ Диканський, який, здається, виступав уже в „Літ.-Наук. Вістнику“. Прі його оповідання „Тоді“ можна сказати тільки, що написано воно нудновато,—з тих оповідань, що ідуть „на заставку“.

Катря Гриневичева з „Весіллям Карапульки“—свіжіша. Єсть думка, єсть де-яке знайомство з технікою нової новели. Єсть гарні образи: „Високо в поморках дроти телеграфу, на них коливається галка, як Сойфер над книгою Талмуда“. Або: „Кріз усі вікна юрлить увечері світло, рівно й під міру, як нанизаний на нитку янтар“.—Коли б Гриневичева не зловживала образами, не накопичувала їх,—було б краще.

Оповідання М. Тоні „Микольо“ слід було б умістити в дитячому журналі. Як воно попало в „Нову Україну“—це знає, мабуть, Винниченко.

Є ще переклад з французької—дрібничка, і друга дрібничка—Вилинської: надто мініатюрний уривок з роману.

Нарешті, є ще й новела—„Василка“ О. Кобилянської. Її не будемо чипати, як не чипали Олеся й Винниченка. Новела написана в реалістичних тонах. Час дії—імперіялістична війна, побут—селянський. Нового нічого не додає до творчости Кобилянської.

Це і все. Такий художній матеріал у двох книгах „Нової України“. Що буде в 3-й, 4-й—не відомо. Поки що—слабенько, навіть надто: інакше ми не присвячували б цілої глави „Повстанцям“ і не говорили б про таку річ, як „Роман“.

Стефан Кароль.

